

မဟာမုနိသမ္ဗုဒ္ဓ

MAHAMUNI DUDDHHIST SOCIETY

အဘိဓမ္မာသင်တန်းသား / သူများအား

ဓမ္မာစရိယတက္ကသိုလ်များ နာယကချုပ်ဆရာတော်

ဘဒ္ဒန္တသုခိတ္တာဘိဝံသ

ပို့ချသင်ကြားအပ်သော

လူတိုင်းအတွက်

လက်တွေ့အသုံးပြုအဘိဓမ္မာ

အဘိဓမ္မာ သာသနာ မှန်ခွာပြုကြခို့

=====

- ၁။ အဘိဓမ္မာဆိုတာ - သံသရာလမ်းညွှန်မို့ -
လူတိုင်းလူတိုင်း တတ်သင့်သည်။
- ၂။ လောကလူ့ရွာ - အများစုက -
ကာမဂုဏ်တို့ဖြင့် ပျော်ကြသည်။
- ၃။ အဘိဓမ္မာ - ဓမ္မဝတ်ဖြင့် -
ထိန်းကွပ်ပေးမှ တော်လိမ့်မည်။
- ၄။ အဘိဓမ္မာ - နားလည်သိမှ -
တကယ့်အစစ် ပျော်တတ်မည်။
- ၅။ လောက လူ့ရွာ - ကမ္ဘာကြီးမှာ -
အဝိဇ္ဇာအမှောင်ထု လွှမ်းနေသည်။
- ၆။ အဘိဓမ္မာဉာဏ်ရောင် - ထွန်းပြောင်တောက်မှ -
ဝိဇ္ဇာအလင်းဓာတ် ရောက်ရှိမည်။
- ၇။ အဘိဓမ္မာဉာဏ် - အခံရှိမှ -လုပ်ဆောင်သမျှ ပြစ်ကင်းမည်။
- ၈။ အဘိဓမ္မာ - အခြေခံရှိမှ - အယူဝါဒသန့်ရှင်းမည်။
- ၉။ သာသနာအရှည် - မျှော်ကာတွေးလို့ -
အဘိဓမ္မာသင်တန်း ဖွင့်ကြသည်။
- ၁၀။ အဘိဓမ္မာတန်ခိုး - လွှမ်းကာမိုး - အဖိုးတန်လှသည်။
- ၁၁။ အဲဒါကြောင့် - ငါတို့ကြိုးပမ်း ဝန်ကိုထမ်း -
လက်ကမ်းဆက်ပါမည်။

အဂ္ဂမဟာဂန္ထဝါစကပဏ္ဍိတ

အဒ္ဓန္တရိယာသိဝံသ

အလိုတော်ပြည့် မြွေစရိယတက္ကသိုလ်၊ နာယကချုပ်
စစ်တွေမြို့၊ ရခိုင်ပြည်နယ်၊ မြွေစရိယတက္ကသိုလ်၊ နာယကချုပ်
လှည်းကူးမြို့၊ မြွေစရိယဥယျာဉ်ကျောင်းတိုက်၊ နာယကချုပ်

အလိုတော်ပြည့် မြွေစရိယတက္ကသိုလ်

စစ်တောင်းလမ်းနှင့် ရတနာလမ်းထောင့်၊ ၆၁-ရပ်ကွက်၊ ဒဂုံ(ဆိပ်ကမ်း)မြို့၊

ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီး။ ဖုန်း- ၀၉၅၀၅၁၀၉၄၊ ၀၉၇၉၈၀၂၉၃၀

Facebook : Dhammacariya Takkatho, Viber : +9595051194

“စာလုံးဆင့်ဖတ်နည်းလင်္ကာ”

- ၁။ နှစ်လုံးဆင့်မှာ၊ အထက်သာ၊ သတ်ပါ ဖြဲကန်။
- ၂။ သဝေလည်းထိုး၊ တ-သတ်မျိုး၊ ဖတ်ရိုး စ-သတ်သံ။
- ၃။ သဝေလည်းထိုး၊ န-သတ်မျိုး၊ ဖတ်ရိုး င-သတ်သံ။
- ၄။ သဝေရေးချ၊ သတ်မြင်က၊ မှတ်ကြ ဝ-ဆွဲသံ။
- ၅။ ဟထိုး ဝဆွဲ၊ ရရစ် ယပင်း၊ တွေလျင်းက၊ နှစ်ဝတာဝန်၊ ကျေပွန်စေရန်၊ အသံ အသတ် ယူမြဲမှတ်။

၁။ အဓိပ္ပါယ်မှာ - အက္ခရာ ၂-လုံးဆင့်တွေလျှင် အပေါ်တွင်ရှိသော အထက်အက္ခရာကို အသတ်တင်၍ ဖတ်၊ အသံသေပြီ၊ ရှေ့အက္ခရာနှင့် တွဲ၍ ဖတ်ရမည်။

ဥပမာ။ ။ သမန္တာ - သမန်တာ။ စက္ကဝါဠေသု - စက်ကဝါဠေသု။ သဒ္ဓမ္မံ - သဒ်ဓမ်မံ။

၂။ အဓိပ္ပါယ်မှာ - သဝေထိုးနှင့်တွဲသော တ-သတ်ကို စ-သတ် အသံထွက်၍ ဖတ်ရမည်။

ဥပမာ။ ။ မေတ္တာ - မေတ်တာ (မစ်တာ-ဟု ဖတ်)။ ခေတ္တရာ - ခေတ်တရာ (ခစ်တရာ-ဟု ဖတ်)။
သေတ္တာ - သေတ်တာ (သစ်တာ-ဟု ဖတ်)။
မှတ်ချက်။ ။ သဝေထိုးကို ပါဠိ၌ ဧ-သရဟု ခေါ်သည်။

၃။ အဓိပ္ပါယ်မှာ - သဝေထိုးနှင့်တွဲသော န-သတ်ကို င-သတ်အသံထွက်၍ ဖတ်ရမည်။

ဥပမာ။ ။ ပူရေန္တံ - ပူရေနံတံ (ပူရင်တံ-ဟု ဖတ်)။ သမေန္တု - သမေနံတု (သမင်တု-ဟု ဖတ်)။
ဒဿေန္တိ - ဒသ်သေနံတိ (ဒသ်သင်တိ-ဟု ဖတ်)။

၄။ အဓိပ္ပါယ်မှာ - အသတ်နှင့်တွဲသော သဝေထိုးရေးချကို ဝဆွဲအသံထွက်၍ ဖတ်ရမည်။

ဥပမာ။ ။ သောတ္တာနံ - သောတ်ထာနံ (သွတ်ထာနံ-ဟု ဖတ်)။
ကောဏ္ဍည - ကောဏ်သုည (ကွဏ်သင်ည-ဟု ဖတ်)။ ဟောန္တု - ဟောန်တု (ဟွန်တု-ဟု ဖတ်)။
မှတ်ချက်။ ။ သဝေထိုးရေးချကို ပါဠိ၌ ဩ-သရဟု ခေါ်သည်။

၅။ အဓိပ္ပါယ်မှာ - ဟထိုး၊ ဝဆွဲ၊ ရရစ်၊ ယပင် အက္ခရာစာလုံးများနှင့်တွဲသော အက္ခရာသည် အသတ် တာဝန်ကိုလည်း ယူရသည်။ မိမိ၏ မူလအသံကိုလည်း ထွက်ရသည်။

ဥပမာ။ ။ အမှ - အမ်မှ။ ကဏ္ဍ - ကဏ်ဏ္ဍ။ တုမှ - တုမ်မှ။
သဏ္ဍ - သဏ်ဏ္ဍ။ ပုဗ္ဗန္တု - ပုဗ်ဗန်တု။

ဤပြယုဂ်တို့၌ ဟထိုးနှင့်တွဲသော မ၊ ဇာ၊ န-အက္ခရာတို့သည် အသတ် တာဝန်ကိုလည်း ယူရသည်။
မိမိ၏ မူလဗျည်းအသံလည်း ထွက်ရမည်။ အသတ်နှင့် အသံ တာဝန် ၂-မျိုးကို ယူထားသည်။

သကျ - သက်ကျ။ ဝါကျ - ဝါက်ကျ။ နိဿု - နိသ်ဿု (နိသ်ဿယ)
ဤပြယုဂ်တို့၌ ယပင်နှင့်တွဲသော ကနှင့် သ-တို့သည် အသတ်နှင့် အသံ တာဝန် ၂-မျိုးကို ယူထားသည်။

စကြာ - စက်ကြာ။ အကြာ - အတ်ကြာ။ မကြာ - မတ်ကြာ။

ဤပြယုဂ်တို့၌ ရရစ်နှင့်တွဲသော ကနှင့် တ-အက္ခရာတို့သည် အသတ်နှင့် အသံ တာဝန် ၂-မျိုးကို ယူထားသည်။

ကတွာ - ကတ်တဝါ။ ဒတွာ - ဒတ်တဝါ။ ပတွာ - ပတ်တဝါ။ ဝတွာ - ဝတ်တဝါ။
ဤပြယုဂ်တို့၌ ဝ-ဆွဲနှင့်တွဲသော တ-အက္ခရာတို့သည် အသတ်နှင့် အသံ ၂-မျိုးကို ယူထားသည်။

မှတ်ချက်။ ။ ဟထိုးသည် ဟ၊ ယပင်သည် ယ၊ ရရစ်သည် ရကောက်၊ ဝ-ဆွဲသည် ဝ-အက္ခရာ၏ ကိုယ်စားလှယ်ဟု အသီးသီးမှတ်။

(၁)

နမော တဿ ဘဂဝတော အရဟတော သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓဿ

“ပဏာမ = ဝန္တနာ” ရတနာသုံးပါးရှိခိုးခြင်း

- ✓ အဘိဓမ္မာဒေသနာကို ထုတ်ဖော်ဟောကြား မြတ်စွာဘုရားကို၎င်း၊
- ✓ မဂ် ၄-တန်၊ ဖိုလ် ၄-တန်၊ နိဗ္ဗာန်၊ ပရိယတ်ဟူသော ဆယ်တန်ထင်ပေါ် တရားတော်ကို၎င်း၊
- ✓ မဂ္ဂဌာန်၊ ဖလဌာန် ရှစ်တန်သတ်မှတ် ပရမတ္ထအရိယာ မြတ်သံဃာ နှင့် သမ္မုတိနွယ်ဝင် ထေရ် အရှင်မြတ်တို့ကို၎င်း အန္တရာယ်ကင်းပျောက် ကျမ်းပြီးမြောက်ရန် လွန်စွာကြည်နူး အထူးရှိခိုးပါ၏။

မြတ်စွာဘုရားဟောကြားပညတ်တရားတော်မြတ်သည် အကျဉ်းအားဖြင့် ဓမ္မ၊ ဝိနယဟူ၍ နှစ်မျိုးသာတည်း။

ထိုတွင် - ရဟန်းတော်များအတွက် ပညတ်ခဲ့သည့် ဝိနည်းပိဋကမှာ “ဝိနယ”ဖြစ်ပြီး၊ သုတ်၊ အဘိဓမ္မာ တရားအားလုံးကား “ဓမ္မ”ဖြစ်သည်။

“ဓမ္မနှင့် အဘိဓမ္မာ”

- ၁။ ဓမ္မ - သာမန်တရား။ ၂။ အဘိဓမ္မာ - သာလွန်ထူးကဲသော တရား။
- ✓ သတ္တဝါများနှင့် သင့်လျော်ရုံ လိုအပ်သလောက်သာ သာမန်ဟောကြားအပ်သော သုတ္တန် ပိဋကတရားတော်များကို “ဓမ္မ”ဟု ခေါ်သည်။
 - ✓ ပုဂ္ဂိုလ်အကြိုက် အလိုမလိုက်ဘဲ (ပုဂ္ဂလာဓိဌာန် မဘက်) ဓမ္မာဓိ ဌာန်နည်းဖြင့် ပြည့်ပြည့်စုံစုံ (သုတ္တန်တရားထက်) သာလွန်ထူးကဲစွာ ဟောကြားအပ် သော တရားတော်များကို “အဘိဓမ္မာ”ဟု ခေါ်သည်။

“ပရမတ္ထတရား ၄-ပါး”

အလွန်နက်နဲသိမ်မွေ့လှသော အဘိဓမ္မာဒေသနာတော်၏ အနက်တို့သည် မဖောက် မပြန် မှန်ကန်တည်မတ်၊ မြတ်သော ပရမတ္ထအားဖြင့်

စိတ်၊ စေတသိက်၊ ရုပ်၊ နိဗ္ဗာန်ဟူ၍ လေးပါးရှိ၏။

“ပရမတ္ထတရားလေးပါး၏ သဘောလက္ခဏာ”

စိတ် ။ ။ အာရုံကို သိတတ်သော သဘောတရား

[အဆင်း(ရူပါရုံ)ကို သိခြင်း၊ အသံ (သဒ္ဓါရုံ)ကို သိခြင်း၊ အနံ့ (ဂန္ဓာရုံ)ကို သိခြင်း၊ အရသာ (ရသာရုံ)ကို သိခြင်း၊ အတွေ့အထိ (ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံ)ကို သိခြင်း၊ သဘာဝဓမ္မရုပ်နာမ်မျိုးစုံ (ဓမ္မာရုံ)ကို သိခြင်းသဘောသည် စိတ်၏ သဘောဖြစ်သည်။]

➤ အာရမ္မဏံ စိန္တေတိတိ စိတ္တံ ။

(၂)

စေတသိက် ။ ။ စိတ်၌မှီတွယ်၍ စိတ်ကို ခြယ်လှယ်တတ်သော စိတ်နှင့် အမြဲယှဉ်စပ်နေသော သဘောတရား။

ရုပ် ။ ။ ပူခြင်း၊ အေးခြင်းစသော ဆန့်ကျင်ဘက်အကြောင်းများကြောင့် (ရှေ့ရုပ်အစဉ်နှင့် နောက်ရုပ်အစဉ် မတူအောင်) ဖောက်ပြန်တတ်သော သဘောတရား။(ဖောက်ပြန်သော သဘောမှ မပြောင်းလဲခြင်းသည်ပင် ရုပ်ပရမတ်။)

နိဗ္ဗာန် ။ ။ ဒုက္ခခပ်သိမ်းချုပ်ပျောက်ငြိမ်းရာ ဖြစ်သော သဘောတရား။

ပရမတ္ထ ။ ။ မိမိတို့၏ ပင်ကိုယ်ပကတိသဘောမှ မဖောက်မပြန် မှန်ကန်တည့်မတ် မြတ်သော အနက်သဘော။ စိတ်၊ စေတသိက်၊ ရုပ်၊ နိဗ္ဗာန်တို့သည် သီးခြားသဘာဝရှိသော တရားများ ဖြစ်ကြသည်။ အာရုံကို သိခြင်းစသော မိမိတို့၏ ကိုယ်ပိုင်သဘောလက္ခဏာမှ ဖောက်ပြန်ပြောင်းလဲမှု မရှိကြ။

ဥပမာ ။ ။ လောဘသည် လိုချင်တပ်မက်ခြင်း သဘောလက္ခဏာရှိ၏။ ထိုလောဘသည် လူ၊ နတ်၊ ဗြဟ္မာအမျိုးမျိုး၌ ဖြစ်သော်လည်း လိုချင်တပ်မက်ခြင်း သဘောမှ မဖောက်မပြန်ကြ။ တိရစ္ဆာန်လောဘနှင့် လူ၊ နတ်၊ ဗြဟ္မာတို့၏ လောဘသည် လိုချင်တပ်မက်မှုသဘောချင်းတူမျှ၏။ ထိုသို့ မဖောက်မပြန် မှန်ကန်တည့်မတ်သည်ကိုပင် “ပရမတ္ထ - မြတ်သောတရား”ဟု ခေါ်ဆိုရလေသည်။

ဆောင်။ ။ မဖောက်မပြန်၊ မှန်ကန်တည့်မတ်၊ ဂုဏ်သကတ်၊ အမြတ်(ပရမတ်) ဟူ၍ခေါ်။

(တစ်နည်း) လူ၊ နတ်၊ ဗြဟ္မာ သတ္တဝါအထွေထွေ မြေ၊ ရေ၊ တောတောင်-စသည်ဖြင့် အထည်ဝတ္ထု၊ ပညတ်စုတွေ မည်မျှပင် များသော်လည်း လိုရင်းအချုပ် အသားတင် စစ်ထုတ်လိုက်လျှင် စိတ်၊ စေတသိက်၊ ရုပ်၊ နိဗ္ဗာန်မှ တပါး တမျိုးတခြား ရှာမရပေ။ ထို့ကြောင့် ဤလေးပါးကိုသာ “ပရမတ္ထ” ဟူ၍ ခေါ်ဆိုရသည်။

ဆောင်။ ။ အထည်ဝတ္ထု၊ ပညတ်စုတွေ၊ များပလေလည်း၊ အခြေအမြစ်၊ စိစစ်ထုတ်က၊ အချုပ်ပဓာန၊ တနည်းပြ၊ ပရမ-ဟုခေါ်။

“ရှုပ်နှင့်နာမ် ခွဲပြချက်”

ပရမတ္ထတရားလေးပါးတွင် -

၁။ စိတ်၊ စေတသိက်၊ နိဗ္ဗာန်တို့သည် နာမ်တရား။

၂။ ရုပ် ၂၈-ပါးသည် ရုပ်တရား။

- ✓ စိတ်၊ စေတသိက်တို့သည် အာရုံသို့ ညွတ်တတ်၍ အာရုံကို ယူတတ်သောကြောင့် “နာမ်”မည်၏။
- ✓ နိဗ္ဗာန်သည် အာရုံပြုတတ်သော တရားတို့ကို မိမိသို့ ညွတ်စေတတ်သောကြောင့် “နာမ်”မည်၏။
- ✓ ရုပ် ၂၈-ပါးသည် ဖောက်ပြန်ပြောင်းလဲတတ်သောကြောင့် “ရုပ်”မည်၏။

(၃)

“စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါး၊ အကျယ် ၁၂၀-ပါး ဇယား”					
အသောဘနစိတ် ၃၀		သောဘနစိတ် ၅၉/၉၁			
အကုသိုလ် ၁၂	အဟိတ် ၁၈	ကာမသောဘန ၂၄	ရူပ ၁၅	အရူပ ၁၂	လောကုတ် ၈/၄၀
လောဘမူ ၈	အကုဝိပါက် ၇	မဟာကုသိုလ် ၈	ရူပကု ၅	အရူပကု ၄	မဂ်စိတ် ၄/၂၀
ဒေါသမူ ၂	အဟိတ်ကု သလဝိပါက် ၈	မဟာဝိပါက် ၈	ရူပဝိ ၅	အရူပဝိ ၄	ဖိုလ်စိတ် ၄/၂၀
မောဟမူ ၂	အဟိတ်ကြံ ၃	မဟာကြံယာ ၈	ကြံယာ ၅	ကြံယာ ၄	
ကာမစိတ် ၅၄			မဟာဝုဒ္ဓါစိတ် ၂၇		

၁။ စိတ်ပိုင်း

စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါး / အကျယ် ၁၂၀-ပါး။

၁။	ကာမာဝစရစိတ်	၅၄-ပါး
၂။	ရူပါဝစရစိတ်	၁၅-ပါး
၃။	အရူပါဝစရစိတ်	၁၂-ပါး
၄။	လောကုတ္တရာစိတ်	၈-ပါး
	ပေါင်း	၈၉-ပါး

(တစ်နည်း) လောကုတ္တရာစိတ်အကျယ် ၄၀-ယူလျှင် စိတ် ၁၂၀-ပါးဖြစ်သည်။

“အဓိပ္ပာယ်”

ကာမာဝစရစိတ် ။ ။ ကာမဘုံ၌ များသောအားဖြင့် ကျင်လည်တတ်၊ ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) ကာမတဏှာ၏ အာရုံဖြစ်၍ ကာမဘုံ၌ သက်ဝင်၍ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) ကာမ (၁၁)ဘုံရှိသတ္တဝါတို့၏ သန္တာန်၌ အဖြစ်များသော စိတ်။

ရူပါဝစရစိတ် ။ ။ ရူပဘုံ၌ များသောအားဖြင့် ကျင်လည်တတ်၊ ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) ရူပတဏှာ၏ အာရုံ ဖြစ်၍ ရူပဘုံ၌ သက်ဝင်၍ ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) ရူပ (၁၅)ဘုံရှိသတ္တဝါတို့၏ သန္တာန်၌ အဖြစ်များသောစိတ်။

အရူပါဝစရစိတ် ။ ။ အရူပဘုံ၌ များသောအားဖြင့် ကျင်လည်တတ်၊ ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) အရူပတဏှာ၏ အာရုံဖြစ်၍ အရူပဘုံ၌ သက်ဝင်၍ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) အရူပ(၄)ဘုံရှိ သတ္တဝါ တို့၏သန္တာန်၌ အဖြစ်များသော စိတ်။

လောကုတ္တရာစိတ် ။ ။ ဥပါဒါနက္ခန္ဓာဟု ဆိုအပ်သော သင်္ခါရလောကမှ လွန်မြောက်ဆဲဖြစ်သော မဂ်စိတ်နှင့် လွန်မြောက်ပြီးဖြစ်သော ဖိုလ်စိတ်။

(၄)

ကာမစိတ် ၅၄-ပါး

- (က) အကုသိုလ်စိတ် ၁၂-ပါး
 (ခ) အဟိတ်စိတ် ၁၈-ပါး
 (ဂ) ကာမာဝစရသောဘနစိတ် ၂၄-ပါး
 ပေါင်း ၅၄-ပါး

“အဓိပ္ပါယ်”

အကုသိုလ်စိတ် ။ ။ အပြစ်နှင့်တကွ မကောင်းသော အကျိုးကို ပေးခြင်းသဘောရှိသော စိတ် (ဝါ) ကုသိုလ်၏ ဆန့်ကျင်ဘက်ဖြစ်သောစိတ် (ဝါ) အပါယ်ဒုဂ္ဂတိသို့ ကျရောက်စေတတ်သောစိတ်။

အဟိတ်စိတ် ။ ။ ဟိတ် ၆-ပါးကင်းသော (မယှဉ်သော) စိတ်။ အကုသိုလ်, ကုသိုလ်တို့ကို ဖြစ်စေတတ်သော (အကြောင်းတရားများ ဖြစ်ကြသည့်) ဟိတ် ၆-ပါးနှင့် မယှဉ်ခြင်းဖြင့် ယှဉ်ဘက် ဟိတ်ကင်းသော စိတ်။

ကာမာဝစရသောဘနစိတ် ။ ။ တင့်တယ်ကောင်းမြတ်သော ကာမာဝစရစိတ်၊ သဒ္ဓါ, သတိ-စသော သောဘန စေတသိက်တို့နှင့် ယှဉ်၍ (အတူတကွဖြစ်၍) တင့်တယ်ကောင်းမြတ်သော ကာမာဝစရစိတ်။

(က) အကုသိုလ်စိတ် ၁၂-ပါး

- ၁။ လောဘမူစိတ် ၈-ပါး
 ၂။ ဒေါသမူစိတ် ၂-ပါး
 ၃။ မောဟမူစိတ် ၂-ပါး
 ပေါင်း ၁၂-ပါး

“အဓိပ္ပါယ်”

လောဘမူစိတ် ။ ။ လိုချင်တပ်မက်မှု လောဘအရင်းခံသော စိတ်။

ဒေါသမူစိတ် ။ ။ ကြမ်းတမ်းခက်ထန်မှု ဒေါသအရင်းခံသော စိတ်။

မောဟမူစိတ် ။ ။ အလွန်တွေဝေမှု မောဟအရင်းခံသော စိတ်။

လောဘမူစိတ် ၈-ပါး ဆိုရိုးယေား

၁။	သောမနဿသဟဂုတ်	ဒိဋ္ဌိဂတသမ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၂။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၃။	။	ဒိဋ္ဌိဂတဝိပ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၄။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၅။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	ဒိဋ္ဌိဂတသမ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၆။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၇။	။	ဒိဋ္ဌိဂတဝိပ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၈။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်

(၅)

လောဘမူခိတ် (၈)ပါး အဓိပ္ပါယ်ဇယား

ကာမဂုဏ်အာရုံကို လိုချင် တပ်မက်ရာ၌ (ဝါ) အကုသိုလ်အမှုလွန်ကျူးရာ၌			
၁။	ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ	အပြစ်မရှိဟု ခံယူလျက် (ဝါ)မှားယွင်းသောအယူ	တိုက်တွန်းမှုမပါပဲဖြစ်သောစိတ်။
၂။		အဆနှင့် ယှဉ်ပြီး	တိုက်တွန်းမှုကြောင့်ဖြစ်သောစိတ်။
၃။	။	အပြစ်ရှိမှန်း သိလျက် (ဝါ)မှားယွင်းသောအယူ	တိုက်တွန်းမှုမပါပဲဖြစ်သောစိတ်။
၄။		အဆနှင့် မယှဉ်ပဲ	တိုက်တွန်းမှုကြောင့်ဖြစ်သောစိတ်။
၅။	ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ မဖြစ်ပဲ	အပြစ်မရှိဟု ခံယူလျက် (ဝါ)မှားယွင်းသောအယူ	တိုက်တွန်းမှုမပါပဲဖြစ်သောစိတ်။
၆။		အဆနှင့် ယှဉ်ပြီး	တိုက်တွန်းမှုကြောင့်ဖြစ်သောစိတ်။
၇။	။	အပြစ်ရှိမှန်း သိလျက် (ဝါ)မှားယွင်းသောအယူ	တိုက်တွန်းမှုမပါပဲဖြစ်သောစိတ်။
၈။		အဆနှင့် မယှဉ်ပဲ	တိုက်တွန်းမှုကြောင့်ဖြစ်သောစိတ်။

၁။ ကာမဂုဏ်အာရုံကို လိုချင်တပ်မက်ရာ၌ (ဝါ)အကုသိုလ်အမှု လွန်ကျူးရာ၌ ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ (သောမနဿသဟဂုတ်)အပြစ်မရှိဟု ခံယူလျက် (ဒိဋ္ဌိဂတသမ္ပယုတ်) တိုက်တွန်းမှုမပါပဲဖြစ်သော (အသင်္ခါရိက) လောဘမူခိတ်-စသည်ဖြင့် အဓိပ္ပါယ်ဇယားကို ဆိုရိုးပြပါ။

ဒေါသမူခိတ် (၂)ပါး ဆိုရိုးဇယား

၁။	ဒေါမနဿသဟဂုတ် စိတ်ဆင်းရဲခြင်းခံစားမှုနှင့်တကွ	ပဋိပသမ္ပယုတ် အမျက်ဒေါသနှင့်ယှဉ်၍	အသင်္ခါရိကစိတ်
၂။	ဒေါမနဿသဟဂုတ် စိတ်ဆင်းရဲခြင်းခံစားမှုနှင့်တကွ	ပဋိပသမ္ပယုတ် အမျက်ဒေါသနှင့်ယှဉ်၍	သသင်္ခါရိကစိတ်

- ၁။ ပါဏာတိပါတစသော အမှုကို တိုက်တွန်းမှု မပါပဲ ထက်ထက် သန်သန်ပြုလုပ်သောအခါ ဒေါသမူ ပထမစိတ်ဖြစ်၏။
- ၂။ ပါဏာတိပါတစသော အမှုကို တိုက်တွန်းမှုကြောင့် နှံ့နှေးစွာပြုလုပ်သော အခါ ဒေါသမူဒုတိယစိတ်ဖြစ်၏။

မောဟမူခိတ် ၂-ပါး ဆိုရိုးဇယား

၁။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ် ဝမ်းနည်းဝမ်းသာမဖြစ်ပဲ	ဝိစိကိစ္ဆာသမ္ပယုတ်စိတ် ရတနာသုံးပါး၊ ကံ၊ ကံ၏အကျိုးကို ယုံမှားသံသယဖြစ်ခြင်းနှင့်ယှဉ်သောစိတ်
၂။	။	ဥဒ္ဓစ္စသမ္ပယုတ်စိတ် ပျံ့လွင့်ခြင်း၊ မငြိမ်သက်မှုနှင့် ယှဉ်သောစိတ်

(၆)

ဒုစရိုက် ၁၀-ပါးတွင် -

(က) လောဘမူလကြောင့် လွန်ကျူးမိတတ်သော ဒုစရိုက် ၇-ပါး

၁။ အဒိန္နာဒါန	၂။ ကာမေသုမိစ္ဆာစာရ
၃။ မုသာဝါဒ	၄။ ပိသုဏဝါစာ
၅။ သမ္ပပ္ပလာပ	၆။ အဘိဇ္ဈာ
၇။ မိစ္ဆာဒိဋ္ဌိ	

(ခ) ဒေါသမူလကြောင့် လွန်ကျူးမိတတ်သော ဒုစရိုက် ၇-ပါး

၁။ ပါဏာတိပါတ	၂။ အဒိန္နာဒါန
၃။ မုသာဝါဒ	၄။ ပိသုဏဝါစာ
၅။ ဖရုသဝါစာ	၆။ သမ္ပပ္ပလာပ
၇။ ဗျာပါဒ	

(ခ) အဟိတ်စိတ် ၁၈-ပါး

၁။ အကုသလဝိပါက်စိတ်	၇-ပါး
၂။ အဟိတ်ကုသလဝိပါက်စိတ်	၈-ပါး
၃။ အဟိတ်ကြိယာစိတ်	၃-ပါး
ပေါင်း	၁၈-ပါး

“အဓိပ္ပါယ်”

အကုသလဝိပါက်စိတ်

။ ။ မကောင်းမှုအကုသိုလ်ကံ၏ အကျိုးဖြစ်သောစိတ်။

အဟိတ်ကုသလဝိပါက်စိတ်

။ ။ ကောင်းမှုအကုသိုလ်ကံ၏အကျိုးဖြစ်သောယှဉ်ဘက် ဟိတ်မရှိသော စိတ်။

အဟိတ်ကြိယာစိတ်

။ ။ ပြုကာမတ္ထ ပြုရုံမျှသာဖြစ်၍ အကျိုးပေးခြင်းသဘောမရှိသော၊ ယှဉ်ဘက် ဟိတ် မရှိသော စိတ်။

[ကြိယာစိတ်-ဟူသည်မှာ ကုသိုလ်၊ အကုသိုလ်စိတ်များကဲ့သို့ ကံမြောက်သော (အကျိုးကို ဖြစ်စေသော) စိတ်များ မဟုတ်၊ အကျိုးဝိပါက်များလည်း မဟုတ်။ ပြုကာမတ္ထသဘောရှိသော စိတ်များသာ ဖြစ်ကြသည်။]

အကုသလဝိပါက်စိတ် ၇-ပါး

၁။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	စက္ခုဝိညာဏ်စိတ် - အဆင်းရှုပါရုံကို မြင်သိစိတ်
၂။	။	သောတဝိညာဏ်စိတ် - အသံသဒ္ဓါရုံကို ကြားသိစိတ်
၃။	။	ဃာနဝိညာဏ်စိတ် - အနံ့ဂန္ဓာရုံကို နံသိစိတ်
၄။	။	ဇိဝှိဝိညာဏ်စိတ် - ရသာရုံကို စားသိစိတ်
၅။	ဒုက္ခသဟဂုတ်	ကာယဝိညာဏ် - ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံကို ထိသိစိတ်
၆။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	သမ္ပဋိဗျူန်းစိတ် - အာရုံငါးပါးကို လက်ခံသောစိတ်
၇။	။	သန္တိရဏစိတ် - သမ္ပဋိဗျူန်းလက်ခံထားသော အာရုံကို စုံစမ်းထောက်လှမ်းသော စိတ်။

(၇)

“အဓိပ္ပါယ်”

ရှေးအကုသိုလ်ကံ၏ အကျိုးအဖြစ် မလိုလားမနှစ်သက်အပ်သော အနိဋ္ဌာ ရုံမြင်ကွင်း၊ အသံဆိုး၊ အနံ့ဆိုး၊ အရသာဆိုး၊ အတွေ့အထိဆိုးတို့နှင့် တွေ့ကြုံခံစားရ သည့်အခါ အကုသလဝိပါက်စိတ်များဖြစ်ပေါ်လာကြ၏။ (မိမိကိုယ်တိုင် ပြုခဲ့ဘူး သော အကုသိုလ်ကံ၏ အကျိုးပေးမှုကို ခံရခြင်းပင်တည်း။)

အဟိတ်ကုသလဝိပါက်စိတ် (၈)ပါး

၁။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	စက္ခုဝိညာဏ်စိတ်
၂။	။	သောတဝိညာဏ်စိတ်
၃။	။	ဃာနဝိညာဏ်စိတ်
၄။	။	ဇိဝှိဝိညာဏ်စိတ်
၅။	သုခသဟဂုတ်	ကာယဝိညာဏ်စိတ်
၆။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	သမ္မုပ္ပါဒ်စိတ်
၇။	သောမနဿသဟဂုတ်	သန္တိရဏစိတ်
၈။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	။

အဓိပ္ပါယ်။ ။ ရှေးကုသိုလ်ကံ၏ အကျိုးအဖြစ်လိုလားနှစ်သက်အပ်သော ဣဋ္ဌာရုံများနှင့် တွေ့ကြုံခံစားရသည့် အခါ အဟိတ်ကုသလဝိပါက်စိတ်များ ဖြစ်ပေါ်လာကြသည်။

အဟိတ်ကြိယာစိတ် (၃)ပါး

၁။	ဥပေက္ခာသဟဂုတ်	ပဉ္စဒွါရာဝဇ္ဇန်းစိတ် - ပဉ္စဒွါရ၌ ထင်လာသော အာရုံကို နှလုံးသွင်းဆင်ခြင်သော စိတ်။
၂။	။	မနောဒွါရာဝဇ္ဇန်းစိတ် - မနောဒွါရ(စိတ်တံခါး၌) ထင်လာသောအာရုံကို နှလုံးသွင်း ဆင်ခြင်သောစိတ်။
၃။	သောမနဿသဟဂုတ်	ဟသိတုပ္ပါဒ်စိတ် - ဘုရား၊ ရဟန္တာတို့ပြီးရယ်သောစိတ်။

အဓိပ္ပါယ် ။ ။

၁။ မနောဒွါရာဝဇ္ဇန်းစိတ်ကိုပင် (သန္တိရဏသည် စုံစမ်းအပ်ပြီးသော အာရုံကို ပိုင်ခြားမှတ်သားတတ်သော ကြောင့်) ပဉ္စဒွါရ၌ဖြစ်ခိုက် “ဝုဋ္ဌော”ဟူသောအမည်ဖြင့် ခေါ်ဆိုရသည်။

၂။ ဤအဟိတ်စိတ် (၁၈)ပါး၌

- (က) အကြောင်းစိတ် - မရှိ
- (ခ) အကျိုးစိတ် - ဝိပါက်စိတ် ၁၅-ပါး
- (ဂ) ကြောင်း/ကျိုးမဟုတ်သော စိတ် - ကြိယာစိတ် ၃-ပါး

၃။ အဟိတ်စိတ်၌ ဥပေက္ခာသန္တိရဏစိတ် ၂-ပါးသည် ပဋိသန္ဓေအကျိုး၊ ပဝတ္တိ အကျိုး ၂-မျိုးလုံး ဖြစ်နိုင်သည်။ ကျန်စိတ်တို့ကား ပဝတ္တိအကျိုးမျှသာ ဖြစ်နိုင်သည်။ (ဝိထိမုတ္တသင်္ဂဟ)

(၈)

ကာမာဝစရသောဘနစိတ် ၂၄-ပါး

၁။	မဟာကုသိုလ်စိတ်	၈-ပါး
၂။	မဟာဝိပါက်စိတ်	၈-ပါး
၃။	မဟာကြိယာစိတ်	၈-ပါး
	ပေါင်း	၂၄-ပါး

“မဟာ”အမည်တပ်ခေါ်ဆိုရခြင်း

ကာမ, ရူပ, အရူပ, လောကုတ္တရာစိတ်တို့တွင် -

ကုသိုလ်စိတ်ချင်း၊ ဝိပါက်စိတ်ချင်း၊ ကြိယာစိတ်ချင်း နှိုင်းယှဉ်ပါလျှင် ကာမာဝစရသောဘနစိတ်ကသာ အရေအတွက်များသောကြောင့် “မဟာကုသိုလ်, မဟာဝိပါက်, မဟာကြိယာ”ဟူ၍ “မဟာ”အမည်တပ်၍ ခေါ်ဆိုရသည်။

မဟာကုသိုလ်စိတ် ၈-ပါး

၁။	သောမနဿသဟဂုတ်	ဉာဏသမ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၂။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၃။	။	ဉာဏဝိပ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၄။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၅။	ဥပက္ခောသဟဂုတ်	ဉာဏသမ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၆။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်
၇။	။	ဉာဏဝိပ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိကစိတ်
၈။	။	။	သသင်္ခါရိကစိတ်

မဟာဝိပါက်စိတ် ၈-ပါး, မဟာကြိယာစိတ် ၈-ပါးဆိုရိုးများလည်း နည်းတူပင်။

မဟာကုသိုလ် (၈)ပါး ဆိုရိုးအဓိပ္ပါယ်

စဉ်	ဉာဏသမ္ပယုတ်/ဝိပ္ပယုတ်	အသင်္ခါရိက/သသင်္ခါရိက	သောမနဿ/ဥပက္ခော
၁။	အကျိုးသိမြင်ဉာဏ်နှင့်ယှဉ်၍	မိမိသဒ္ဓါအလျောက်	ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ ကုသိုလ်ပြုသောစိတ်
၂။	။	သူတစ်ပါးတိုက်တွန်း၍	။
၃။	အကျိုးသိမြင်ဉာဏ်မယှဉ်ပဲ	မိမိသဒ္ဓါအလျောက်	။
၄။	။	သူတစ်ပါးတိုက်တွန်း၍	။
၅။	အကျိုးသိမြင်ဉာဏ်နှင့်ယှဉ်၍	မိမိသဒ္ဓါအလျောက် ပဲကုသိုလ်ပြုသောစိတ်	ဝမ်းသာ/ဝမ်းနည်းမဖြစ်
၆။	။	သူတစ်ပါးတိုက်တွန်း၍	။
၇။	အကျိုးသိမြင်ဉာဏ်မယှဉ်ပဲ	မိမိသဒ္ဓါအလျောက်	။
၈။	။	သူတစ်ပါးတိုက်တွန်း၍	။

ဉာဏသမ္ပယုတ် / ဉာဏဝိပလ္လိက

(က) ဉာဏသမ္ပယုတ်။ ။ ဟုတ်တိုင်းမှန်စွာ ထိုးထွင်းသိတတ်သော ဉာဏနှင့်ယှဉ်
သောစိတ်။ (ဝါ) ဒါန၊ သီလ၊ ဘာဝနာ ကုသိုလ်ပြုရာ တွင် ဉာဏနှင့်ယှဉ်ပြုလုပ်သော ကုသိုလ်စိတ်။

✓ ဒါနပြုရာ၌ - ပကာသနမှုကိုရှောင်ကြဉ်လျက် ကံနှင့်ကံအကျိုး ထို၂-မျိုးကို ယုံကြည်သိမှတ်
အသိကပ်၍ နိဗ္ဗာန်ရည်မှန်းလှူဒါန်းကြသည့် ကုသိုလ်မျိုးကို “ဉာဏသမ္ပယုတ် ဒါနကုသိုလ်”ဟု ခေါ်သည်။

✓ သီလဆောက်တည်ရာ၌ - အထင်ကြီးခံလို့မှုစသော ဟန်ဆောင်သီလ မဖြစ်စေပဲ ကံနှင့်ကံအကျိုး
ထို ၂-မျိုးကို ယုံကြည်သိမှတ်အသိကပ်၍ နိဗ္ဗာန်ရည်မှန်း ခံယူဆောက်တည်သော သီလကုသိုလ်ကို
“ဉာဏသမ္ပယုတ်သီလကုသိုလ်”ဟု ခေါ်သည်။

✓ ဘာဝနာကုသိုလ်ပွားများရာ၌ - အချင်းချင်းပြိုင်ဆိုင်မှု သဘောမပါစေဘဲ ကိလေသာငြိမ်းရန်
ရည်သန်လျက် ရုပ်၊ နာမ်ဓမ္မသင်္ခါရတို့၏ လက္ခဏာရေး ၃-ပါးကို ဉာဏသက်ဝင်၍ ပွားများအားထုတ်သော
ကုသိုလ်မျိုးကို “ဉာဏသမ္ပယုတ် ဘာဝနာကုသိုလ်”ဟု ခေါ်သည်။

(ခ) ဉာဏဝိပလ္လိက - ဉာဏ်မယှဉ်သောစိတ်

မိရိုးဖလာပြုလုပ်နေကြသော ကုလားစာရကုသိုလ်မျိုး၊ ကဲ့ရဲ့ခံရမှာ ကြောက် ၍ ပြုလုပ်သော
ဘယကုသိုလ်မျိုး၊ ရာထူးဂုဏ်သိရ် လာဘ်လာဘကို မျှော်ကိုး၍ ပြုလုပ်သော လာဘကုသိုလ်မျိုးနှင့်
ဗေဒင်ယတြာသဘောအရ ပြုလုပ်သော ကုသိုလ်မျိုးမှန်သမျှ ဉာဏဝိပလ္လိကကုသိုလ်မျိုးသာ ဖြစ်သည်။
ဤကုသိုလ်မျိုး တို့သည် အကျိုးမမြင်၊ ဉာဏ်မယှဉ်သော ဉာဏဝိပလ္လိက ခွံဟိတ် ကုသိုလ်မျိုး တို့ဖြစ်ကြသည်။

မဟာဝိပါက် ၈-ပါးအဓိပ္ပါယ်

မဟာဝိပါက်စိတ် - မဟာကုသိုလ်ကံ၏ အကျိုးစိတ်များ။

ရှေ့ရှေ့ဘဝက မဟာကုသိုလ်စိတ်ဖြင့် ကုသိုလ်ပြုခဲ့လျှင် ကာမသုဂတိ ၇-ဘုံ၌ တူညီသော
အကျိုးဝိပါက်စိတ်များဖြင့် ပဋိသန္ဓေနေကြရသည်။

မဟာဝိပါက်စိတ်သည် ဘဝသစ်တစ်ခု၌ ရှေးဦးစွာဖြစ်သော ပဋိသန္ဓေစိတ် ဖြစ်သည်။ ပဝတ္တိအခါ
တွင်စိတ်အမည်ဖြင့်၎င်း၊ တဒါရုံအမည်ဖြင့်၎င်း ကိစ္စတာဝန် ထမ်းဆောင်သည်။ သေဆုံးသည့်ကာလတွင်
“စုတိစိတ်”အမည်ဖြင့် ကိစ္စတာဝန် ထမ်းဆောင်သည်။

(ပကိဏ်းပိုင်း၊ ဝိထိပိုင်း၊ ဝိထိမုတ်ပိုင်းတို့၌ အကျယ်ပြဆိုမည်။)

ပဋိသန္ဓေကွဲပြား၍ ပုဂ္ဂိုလ်ကွဲပြားခြင်း

၁။ မဟာဝိပါက်ဉာဏသမ္ပယုတ်စိတ်ဖြင့် ပဋိသန္ဓေတည်နေကြသူများသည် မွေးရာပါ ဉာဏ်ပါသောကြောင့်
“တိဟိတပုဂ္ဂိုလ်များ”ဖြစ်ကြသည်။

၂။ ဉာဏဝိပလ္လိကပဋိသန္ဓေတည်နေကြသူများသည် မွေးရာပါဉာဏ် မပါသောကြောင့် “ခွံဟိတပုဂ္ဂိုလ်များ”
ဖြစ်ကြသည်။

တိဟိတ်, ဒွိဟိတ် ၂-မျိုးတွင် -

- ၁။ တိဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ်တို့သည် ပါရမီဖြည့်၍ကြိုးစားအားထုတ်လျှင် ထိုဘဝမှာပင် ဈာန်, မဂ်, ဖိုလ်ရနိုင်သည်။ ဌာနာဌာနကောသလ္လဉာဏ်နှင့် ပြည့်စုံကြသည်။
- ၂။ ဒွိဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ်များကား ပဋိသန္ဓေကမ္မဉာဏ်ပညာနည်းပါးခဲ့ခြင်းကြောင့် ဘာဝနာတရားကြိုးစားအားထုတ်သော်လည်း ထိုဘဝတွင် ဈာန်, မဂ်, ဖိုလ် မရနိုင်ကြ။ ပါရမီကုသိုလ်မျှသာရ နိုင်သည်။ ဌာနာဌာနကောသလ္လဉာဏ်နှင့် မပြည့်စုံ။ လုပ်ဆောင်တိုင်း လမ်းမှန် မရောက်နိုင်။
- ၃။ ရှေ့နောက် ၂-တန် အကုသိုလ်ခြံရံသော ဉာဏဝိပလ္လင်ကုသိုလ်မျိုးကို ဒွိဟိတ်ဩမကကုသိုလ်ခေါ်သည်။ ထိုကုသိုလ်က ပဋိသန္ဓေအကျိုးကိုပေးလျှင် လူစဉ်မမီသော “သုဂတိ အဟိတ်ပုထုဇဉ်များ”သာ ဖြစ်ကြသည်။ ထိုဘဝတွင် ဈာန်, မဂ်, ဖိုလ် မရနိုင်ရုံမက လူဖြစ်ရကျိုး မနပ်ကြပေ။
- ၄။ ဘုရားအလောင်းတော်ကြီးများ၏ ပဋိသန္ဓေစိတ်ကား-မဟာဝိပါက်သောမနဿသဟဂုတ် ဉာဏသမ္ပယုတ် အသင်္ခါရိကစိတ်ဖြစ်သည်။

မဟာကြိယာစိတ် ၈-ပါး အဓိပ္ပါယ်

မဟာကြိယာစိတ် ။ ။ ဘုရားရဟန္တာတို့ ကောင်းမှုပြုသောစိတ်။

ဘုရားရဟန္တာတို့သည် အကုသိုလ်အမှု လုံးဝမပြုကြ။ တရားဟောခြင်း, မေတ္တာပွားခြင်းစသော ကောင်းမှုကိုသာ ပြုကြသည်။ ထိုပုဂ္ဂိုလ်တို့၏ သန္တာန်၌ ကုသိုလ်ပြုသော စိတ်သည် အကျိုးပေးစရာမရှိတော့သဖြင့် “ကုသိုလ်စိတ်”ဟူ၍ မခေါ်ဆိုရ။ အကြောင်း/အကျိုးမှ လွတ်သော (ဝါ)အကျိုးမဖြစ်ထွန်းသော ပြုကာမတ္တစိတ်ဖြစ်၍ “ကြိယာစိတ်”ဟူ၍သာ ခေါ်ဆိုရသည်။ ယင်းကြိယာစိတ် သည် ပုထုဇဉ်-သေက္ခပုဂ္ဂိုလ်များ၌ မဖြစ်။ ဘုရား, ရဟန္တာတို့၌သာ ဖြစ်သည်။

ရူပါဝစရစိတ် ၁၅-ပါး

၁။	ရူပါဝစရကုသိုလ်စိတ်	၅-ပါး
၂။	ရူပါဝစရဝိပါက်စိတ်	၅-ပါး
၃။	ရူပါဝစရကြိယာစိတ်	၅-ပါး
	ပေါင်း	၁၅-ပါး

ရူပါဝစရစိတ် ။ ။ ရူပဘုံ၌ များသောအားဖြင့် ကျင့်လည်တတ်ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) ရူပတဏှာ၏ အာရုံဖြစ်၍ ရူပဘုံ၌ သက်ဝင်၍ ဖြစ်တတ်သောစိတ်။ (ဝါ) အသညသတ်ကြ၌ ရူပ ၁၅-ဘုံရှိ ဗြဟ္မာကြီးတို့၏ သန္တာန်၌ အဖြစ်များသော စိတ်။

(သမထကမ္မဋ္ဌာန်းဘာဝနာပွားများအားထုတ်လျှင် ဈာန်စိတ်များ ရနိုင်သောကြောင့် “မနဿ=လူ့ဘုံ”၌ လည်း ဖြစ်နိုင်သည်။)

ရူပါဝစရကုသိုလ်စိတ် ။ ။ ရူပဈာန်ရရှိသောပုထုဇဉ်, သေက္ခပုဂ္ဂိုလ်တို့၏ သန္တာန်၌ (ဈာန်ဝင်စားခိုက်)ဖြစ်သော ကုသိုလ်စိတ်။

(၁၁)

ရူပါဝစရဝိပါက်စိတ် ။ ။ ရူပါဝစရကုသိုလ်ဈာန်စိတ်များကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော အကျိုးစိတ်။ ရူပဗြဟ္မာ ကြီးတို့၏ ပဋိသန္ဓေ၊ ဘဝင်၊ စုတိစိတ်။

ရူပါဝစရကြိယာစိတ် ။ ။ ရူပဈာန်ရရှိကြသည့် ဘုရား၊ ရဟန္တာတို့၏ သန္တာန်၌ ဖြစ်သော ဈာန်စိတ်များ။

ရူပါဝစရကုသိုလ်စိတ် ၅-ပါးဆိုရိုး

၁။	ဝိတက်၊ ဝိစာရ၊ ပီတိ သုခ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၅-ပါးနှင့် တကွဖြစ်သော	ပထမဈာန်(ကုသိုလ်)စိတ်
၂။	ဝိစာရ၊ ပီတိ သုခ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၄-ပါးနှင့် တကွဖြစ်သော	ဒုတိယဈာန်(ကုသိုလ်)စိတ်
၃။	ပီတိ၊ သုခ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၃-ပါးနှင့် တကွဖြစ်သော	တတိယဈာန်(ကုသိုလ်)စိတ်
၄။	သုခ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၂-ပါးနှင့် တကွဖြစ်သော	စတုတ္ထဈာန်(ကုသိုလ်)စိတ်
၅။	ဥပေက္ခာ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၂-ပါးနှင့် တကွဖြစ်သော	ပဉ္စမဈာန်(ကုသိုလ်)စိတ်

ရူပါဝစရဝိပါက် ၅-ပါး၊ ရူပါဝစရကြိယာ ၅-ပါးဆိုရိုးများလည်း နည်းတူပင်။

ဈာန်အင်္ဂါ၊ ဈာန်၊ ဈာန်စိတ် ခွဲခြားပုံ

- ၁။ ဝိတက်၊ ဝိစာရ၊ ပီတိ၊ သုခ၊ ဧကဂ္ဂတာ-ဟူသော တစ်ပါး၊ တစ်ပါးသော (ဈာန်၏) အစိတ်အပိုင်းကို “ဈာန်အင်္ဂါ”ဟု ခေါ်ဆိုရသည်။
- ဥပမာ ။ ။ လက်၊ ခြေ၊ မျက်စိ၊ နား၊ နှာ-စသော ကိုယ်၏ အစိတ်အပိုင်းကို “ကိုယ်အင်္ဂါ”ဟူ၍ ခေါ်ဆိုရသကဲ့သို့တည်း။
- ၂။ ထိုဝိတက်၊ ဝိစာရစသောဈာန်အင်္ဂါတို့၏ အပေါင်းကို “ဈာန်”ဟု ခေါ်သည်။
- ဥပမာ ။ ။ လက်၊ ခြေ၊ မျက်စိ၊ နား၊ နှာ-စသော ကိုယ်အင်္ဂါတို့၏ အပေါင်းကို “ကိုယ်”ဟု ခေါ်ဆိုရသကဲ့သို့တည်း။
- ၃။ ထိုဈာန်နှင့်ယှဉ်သော စိတ်ကို “ဈာန်စိတ်”ဟု ခေါ်သည်။
- ဈာန် ။ ။ ကသိုဏ်းစသော သမထကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံ (တစ်ခုခု)ကို စူးစူးစိုက်စိုက်အထူးကြည့်ရှုနေခြင်းသဘော (ဝါ) ဆန့်ကျင်ဘက် နီဝရဏ (အကုသိုလ်)တရားတို့ကို လောင်မြိုက်ပယ်ခွါတတ်သော သဘော။
- ကသိဏာဒိအာရမ္မဏံ ဈာယတိ ဥပနိဇ္ဈာယတိတိ ဈာနံ။
ပစ္စနိကဓမ္မေ ဈာပေတိတိ ဈာနံ။ (အဋ္ဌကထာ)

ဈာန်အင်္ဂါ ၅-ပါး အဓိပ္ပာယ်

ဝိတက် ။ ။ အာရုံသို့ ယှဉ်ဘက်တရားတို့ကို ရှေ့ရှုတင်ပေးခြင်းသဘော။

အကုသိုလ်အာရုံများ မကပ်ရောက်နိုင်ရန် ကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံပေါ်သို့ စိတ်ရောက်ရန် တင်ပေးနေခြင်းသဘော။

➢ အာရမ္မဏာဘိနိရောပနလက္ခဏော ဝိတက္ခော။

(၁၂)

ဝိစာရ ။ ။ အာရုံကို သုံးသပ်နေခြင်းသဘော။

ဝိတက်တင်ပေးလိုက်သော ကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံကို အဖန်ဖန်သုံးသပ် နေခြင်းသဘော။

➤ အာရမ္မဏာနုမဇ္ဇနလက္ခဏော ဝိစာရော။

ပီတိ ။ ။ ကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံ၌ ကျေနပ်နှစ်သက်နေခြင်းသဘော။

သုခ ။ ။ ကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံဖြင့် ချမ်းသာစွာမွေ့လျော်နေခြင်းသဘော။

ဧကဂ္ဂတာ ။ ။ ကမ္မဋ္ဌာန်းအာရုံတစ်ခုတည်း၌ စူးစူးစိုက်စိုက်အချိန်ကြာကြာ စွဲစွဲမြဲမြဲ တည်တံ့နေခြင်းသဘော။
(သမာဓိ)

၃။ အရူပစိတ် ၁၂-ပါး

၁။	အရူပါဝစရကုသိုလ်စိတ်	၄-ပါး
၂။	အရူပါဝစရဝိပါက်စိတ်	၄-ပါး
၃။	အရူပါဝစရကြိယာစိတ်	၄-ပါး
	ပေါင်း	၁၂-ပါး

အရူပါဝစရစိတ် - အရူပဘုံ၌ များသောအားဖြင့် ကျင်လည်တတ် ဖြစ်တတ်သောစိတ် (ဝါ) အရူပတဏှာ၏ အာရုံဖြစ်၍ အရူပဘုံ၌ သက်ဝင်၍ ဖြစ်တတ်သော စိတ်။ (ဝါ) အရူပ ၄-ဘုံရှိ ဗြဟ္မာတို့သန္တာန်၌ အဖြစ်များသော စိတ်။

(ကာမဘုံ, ရူပဘုံတို့၌လည်း ထိုဈာန်ကို အားထုတ်လျှင်ရနိုင်သောကြောင့် ကာမဘုံ, ရူပဘုံတို့၌လည်း ဖြစ်သည်။)

✓ အရူပါဝစရဈာန်စိတ်တို့သည် အောက်အောက်ဈာန်၏အာရုံကို လွန်မြောက်၍ အာရုံ၏ အစွမ်းအားဖြင့် ကွဲပြားသောကြောင့် “အာရမ္မဏာတိက္ကမဈာန် - အာရုံကို လွန်မြောက်သောဈာန်”ဟူ၍ ခေါ်ဆိုသည်။ (တစ်နည်း) “အာရမ္မဏဘေဒစိတ်”ဟူ၍လည်း ခေါ်ဆိုကြသည်။

အရူပါဝစရကုသိုလ်စိတ် ။ ။ အရူပဈာန်ရရှိသော ပုထုဇဉ်, သေက္ခပုဂ္ဂိုလ်တို့၏သန္တာန်၌ (ဈာန်ဝင်စားခိုက်) ဖြစ်သော ကုသိုလ်စိတ်။

အရူပါဝစရဝိပါက်စိတ် ။ ။ အရူပါဝစရကုသိုလ်ဈာန်စိတ်များကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသော အကျိုးဝိပါက်စိတ်။ အရူပဗြဟ္မာကြီးတို့၏ ပဋိသန္ဓေ, ဘဝင်, စုတိစိတ်။

အရူပါဝစရကြိယာစိတ် ။ ။ အရူပဈာန်ရရှိကြသည့် ရဟန္တာတို့၏ သန္တာန်၌ဖြစ်သော ဈာန်စိတ်များ။

✓ အရူပါဝစရဈာန်စိတ်များသည် ရူပါဝစရဈာန်ရရှိပြီး ဈာန်လာဘိပုဂ္ဂိုလ်တို့သာ အားထုတ်၍ ရနိုင်သော ဈာန်စိတ်များဖြစ်သည်။

✓ ရူပါဝစရဈာန်လာဘိပုဂ္ဂိုလ်သည် ရုပ်ကို စက်ဆုပ်၍ ပညတ်အာရုံ, နာမ်အာရုံတို့ကို အာရုံနိမိတ်ယူပြီး အားထုတ်၍ရသော ဈာန်ကို “အရူပဈာန်”ဟု ခေါ်သည်။

(၁၃)

(က) အဇ္ဈပါဝစရက္ခသို့လ်စိတ် ၄-ပါးဆိုရိုး

၁။	ဥပေက္ခာ၊ ဧကဂ္ဂတာ	ဈာန်အင်္ဂါ ၂-ပါးနှင့် တက္ခဖြစ်သော	အာကာသာနဉ္စာယတနကုသိုလ်စိတ်
၂။	။	။	ဝိညာဏဉ္စာယတနကုသိုလ်စိတ်
၃။	။	။	အာကိဉ္စညာယတနကုသိုလ်စိတ်
၄။	။	။	နေဝသညာနာသညာယတနကုသိုလ်စိတ်

ဝိပါကစိတ် ၄-ပါး၊ ကြိယာစိတ် ၄-ပါးဆိုရိုးများနည်းတူပင်။

အဓိပ္ပါယ် ။ ။

အာကာသာနဉ္စာယတနစိတ်။ ။ ကောင်းကင်ပညတ်ကို အာရုံပြုသောဈာန်စိတ်။

(ဝါ) ကောင်းကင်ပညတ်အာရုံ၌ တည်သော ဈာန်စိတ်။

ဝိညာဏဉ္စာယတနစိတ် ။ ။ ပထမာရုပ္ပဝိညာဏ် (အာကာသာနဉ္စာယတနစိတ်)ကို အာရုံပြုသော ဈာန်စိတ်။အာကိဉ္စညာယတနစိတ် ။ ။ ပထမာရုပ္ပဝိညာဏ်၏ မရှိခြင်း - နတ္ထိဘောပညတ်ကို အာရုံပြုသော ဈာန်စိတ်။နေဝသညာနာသညာယတနစိတ်။ ။ တတိယာရုပ္ပဝိညာဏ် (အာကိဉ္စညာယတနစိတ်)ကို အာရုံပြုသောဈာန်စိတ်။

မဟဂ္ဂုတ်စိတ် ၂၇-ပါး

၁။	ရူပါဝစရစိတ်	၁၅-ပါး
၂။	အရူပါဝစရစိတ်	၁၂-ပါး
	ပေါင်း	၂၇-ပါး

မဟဂ္ဂုတ်စိတ် ။ ။ မြတ်သည်၏အဖြစ်သို့ ရောက်သောစိတ် (မြင့်မြတ်သောစိတ်) (ဝါ) မြတ်ကုန်သော ဈာန်လာဘိပုဂ္ဂိုလ်တို့သည်သာ ရအပ်, ရောက်အပ်သောစိတ်။

လောကီစိတ် ၈၁-ပါး

၁။	ကာမာဝစရစိတ်	၅၄-ပါး
၂။	မဟဂ္ဂုတ်စိတ်	၂၇-ပါး
	ပေါင်း	၈၁-ပါး

လောကီစိတ် ။ ။ ကာမ, ရူပ, အရူပ-ဟူသော လောက ၃-ပါး၌ အဖြစ်များသော စိတ် (ဝါ) လောက၌ ထင်ရှားသော စိတ်။

၄။ လောကုတ္တရာစိတ် အကျဉ်း ၈-ပါး

၁။	မဂ်စိတ်	၄-ပါး (လောကုတ္တရာကုသိုလ်စိတ် ၄-ပါး)
၂။	ဖိုလ်စိတ်	၄-ပါး (လောကုတ္တရာဝိပါကစိတ် ၄-ပါး)
	ပေါင်း	၈-ပါး

(၁၄)

	မဂ်စိတ် ၄-ပါး	ဖိုလ်စိတ် ၄-ပါး
၁။	သောတာပတ္တိမဂ်စိတ်	သောတာပတ္တိဖိုလ်စိတ်
၂။	သကဒါဂါမိမဂ်စိတ်	သကဒါဂါမိဖိုလ်စိတ်
၃။	အနာဂါမိမဂ်စိတ်	အနာဂါမိဖိုလ်စိတ်
၄။	အရဟတ္တမဂ်စိတ်	အရဟတ္တဖိုလ်စိတ်

လောကုတ္တရာစိတ် ။ ။ ဥပါဒါနက္ခန္ဓာဟူသော သင်္ခါရလောကမှ လွန်မြောက်ဆဲ၊ လွန်မြောက်ပြီးစိတ် (ဝါ) ကာမ၊ ရူပ၊ အရူပ-ဟူသော လောက ၃-ပါးမှ လွတ်မြောက်သော စိတ် (ဝါ) ကာမ၊ ရူပ၊ အရူပဟူသော လောက ၃-ပါးထက် သာလွန်မြင့်မြတ်သော စိတ်။

မဂ္ဂင်၊ မဂ်၊ မဂ်စိတ်၊ ဖိုလ်စိတ် ခွဲခြားပုံ

၁။ သမ္မာဒိဋ္ဌိ၊ သမ္မာသင်္ကပ္ပ (ပ) သမ္မာသမာဓိ-ဟူသော မဂ္ဂင် ၈-ပါးအစိတ်အစိတ် တစ်ပါးစီကို “မဂ္ဂင်” ဟု ခေါ်သည်။

၂။ ထိုသမ္မာဒိဋ္ဌိ-စသော မဂ္ဂင် ၈-ပါး အပေါင်းကို “မဂ်” ဟု ခေါ်သည်။

၃။ ထိုမဂ်နှင့်ယှဉ်သော စိတ်ကို “မဂ်စိတ်”-ဟု ခေါ်သည်။

၄။ မဂ်စိတ်၏ အကျိုးဖြစ်သော ဝိပါက်စိတ်ကို “ဖိုလ်စိတ်” ဟု ခေါ်သည်။

✓ မဂ်စိတ်သည် လောကုတ္တရာကုသိုလ်စိတ်ဖြစ်၏။

✓ ဖိုလ်စိတ်သည် လောကုတ္တရာဝိပါက်စိတ်ဖြစ်၏။

➤ ကိလေသာတို့ကို ပယ်သတ်လျက် နိဗ္ဗာန်ကို အာရုံပြုသောအားဖြင့် သွားတတ်သောကြောင့် (တစ်နည်း) နိဗ္ဗာန်ကို ရှာမှီးတတ်သောကြောင့် (တစ်နည်း) နိဗ္ဗာန်ကို လိုလားသူတို့သည် ရှာမှီးအပ်သောကြောင့် “မဂ်” ဟု ခေါ်သည်။

“အဓိပ္ပါယ်”

လောကုတ္တရာစိတ်သည် - ဝိပဿနာယာနိကပုဂ္ဂိုလ်၏အစွမ်းဖြင့် အကျဉ်း ၈-ပါး၊ သမထယာနိကပုဂ္ဂိုလ်၏ အစွမ်းဖြင့် အကျယ် ၄၀-ဖြစ်၏။

သမထယာနိက ။ ။ ဈာန်တရားရရှိရန် သမထကမ္မဋ္ဌာန်းအားထုတ်သူ။

ဝိပဿနာယာနိက ။ ။ မဂ်၊ ဖိုလ်ရရန် ဝိပဿနာကမ္မဋ္ဌာန်းအားထုတ်သူ။

စိတ်အကျယ် ၁၂၁-ပါးဖြစ်လာပုံ

လောကုတ္တရာစိတ်အကျဉ်း ၈-ပါးမှ အကျယ် ၄၀-ပြားသောကြောင့် စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါးမှ စိတ်အကျယ် ၁၂၁-ပါးဖြစ်လာရသည်။

(၁၅)

စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါး၊ အကျယ် ၁၂၁-ပါး

၁။	လောကီစိတ် ၈၁-ပါး	လောကီစိတ် ၈၁-ပါး
၂။	လောကုတ္တရာစိတ်အကျဉ်း ၈-ပါး	လောကုတ္တရာစိတ်အကျယ် ၄၀-ပါး
	စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါး	အကျယ် ၁၂၁-ပါး

စိတ်အကျဉ်း ၈၉-ပါး၊ အကျယ် ၁၂၁-ပါးကို

(၁) ဘူမိဘေဒ (ဘုံအမျိုးအစား) ဖြင့် ဝေဘန်ခြင်း

စဉ်	စိတ်အကျဉ်း	စိတ်အကျယ်
၁။	ကာမာဝစရစိတ် ၅၄-ပါး	၅၄-ပါး
၂။	ရူပါဝစရစိတ် ၁၅-ပါး	၁၅-ပါး
၃။	အရူပါဝစရစိတ် ၁၂-ပါး	၁၂-ပါး
၄။	လောကုတ္တရာစိတ် ၈-ပါး	၄၀-ပါး
	ပေါင်း အကျဉ်း ၈၉	အကျယ် ၁၂၁-ပါး

(၂) ဇာတိဘေဒ (ဇာတ်အမျိုးအစား) ဖြင့် ဝေဘန်ခြင်း

စဉ်	စိတ်အကျဉ်း	စိတ်အကျယ်
၁။	အကုသိုလ်စိတ် ၁၂-ပါး	၁၂-ပါး
၂။	ကုသိုလ်စိတ် ၂၁-ပါး	၃၇-ပါး
၃။	ဝိပါက်စိတ် ၃၆-ပါး	၅၂-ပါး
၄။	ကြိယာစိတ် ၂၀-ပါး	၂၀-ပါး
	ပေါင်း အကျဉ်း ၈၉-ပါး	အကျယ် ၁၂၁-ပါး

✓ ဝိပါက်စိတ်, ကြိယာစိတ် (၂)ရပ်ပေါင်း၍ “အဗျာကတစိတ်”အမည်ဖြင့်
လည်း ဝေဘန်နိုင်သည်။

စိတ်ပိုင်းပြီး၏။

=====

(၁၆)

၂။ စေတသိက်ပိုင်း

စိတ်၌မှီ၍ စိတ်ကို ခြယ်လှယ်တတ်သော၊ စိတ်နှင့်အမြဲယှဉ်သော (စေတောယုတ္တလက္ခဏာ လေးပါးနှင့်ညီညွတ်သော) ၅၂-ပါးသော သဘောတရား များကို “စေတသိက်” ဟုခေါ်သည်။

ဆောင်။ ။ စိတ်၌ မှီတွယ်၊ စိတ်ကိုခြယ်၊ ငါးဆယ့်နှင့်ဒွိတ်၊ စေတသိက်။ (လယ်တီ)

စေတသိက်လက္ခဏာ ၄-ပါး (၁) စေတောယုတ္တလက္ခဏာ ၄-ပါး

- ၁။ ဧကုပ္ပါဒ - စိတ်နှင့် အတူဖြစ်ခြင်း။ (စိတ်ဖြစ်သည်နှင့် တပြိုင်နက် အတူတကွဖြစ်ခြင်း။)
- ၂။ ဧကနိရောဓ - စိတ်နှင့် အတူချုပ်ခြင်း။ (စိတ်ချုပ်သည်နှင့်တပြိုင်နက် အတူတကွ ချုပ်ခြင်း။)
- ၃။ ဧကာလမ္ဗဏ - စိတ်နှင့်အာရုံတူခြင်း။ (စိတ်ယူအပ်သော အာရုံကိုသာ ယူခြင်း။ စိတ်က ရူပါရုံကို အာရုံပြုလျှင် စေတသိက်ကလည်း ထိုရူပါရုံကိုပင် အာရုံပြုရသည်။)
- ၄။ ဧကဝတ္ထုက - စိတ်နှင့် မှီရာဝတ္ထုတူခြင်း။ (စိတ်က စက္ခုဝတ္ထုကိုမှီလျှင် စေတသိက်ကလည်း ထိုစက္ခုဝတ္ထု ကိုပင် မှီရသည်-စသည်။)

ဆောင်။ ။ ဖြစ်၊ ချုပ်၊ မှီ၊အာ၊ ဤလေးဖြာ၊ အင်္ဂါ ယှဉ်နီမိတ်။

စေတသိက် (၅၂)ပါးသရုပ်

အညသမာန်းစေတသိက်စု (၁၃)ပါး	(က)သဗ္ဗစိတ္တသာဓာရဏ ၇	ဖဿ၊ ဝေဒနာ၊ သညာ၊ စေတနာ ဧကဂ္ဂတာ၊ ဇီဝိတိန္ဒြိယ၊ မနသိကာရ
	(ခ) ပကိဏ်း ၆	ဝိတက်၊ ဝိစာရ၊ အဓိမောက္ခ၊ ဝီရိယ၊ ပီတိ၊ ဆန္ဒ
အကုသိုလ်စေတသိက်စု (၁၄)ပါး	မောစတုက် ၄	မောဟ၊ အဟိရိက၊ အနောတ္တပ္ပ၊ ဥဒ္ဓစ္စ
	လောတြိ ၄	လောဘ၊ ဒိဋ္ဌိ၊ မာန
	ဒေါစတုက် ၄	ဒေါသ၊ ဣဿာ၊ မစ္ဆရိယ၊ ကုက္ကုစ္စ
	ဆုံးတြိ ၃	ထိန၊ မိဒ္ဓ၊ ဝိစိကိစ္ဆာ၊
သောဘနစေတသိက်စု (၂၅)ပါး	(က)သောဘနသာဓာရဏ ၁၉	သဒ္ဓါ၊ သတိ၊ ဟိရိ၊ ဩတ္တပ္ပ၊ အလောဘ၊ အဒေါသ၊ တဩမဇ္ဈတ္တတာ၊ ကာယပဿဒ္ဓိ၊ စိတ္တပဿဒ္ဓိ၊ ကာယလဟုတာ၊ စိတ္တလ- ဟုတာ၊ ကာယမုဒုတာ၊ စိတ္တမုဒုတာ၊ ကာယကမ္မညတာ၊ စိတ္တကမ္မညတာ၊ ကာယပါဂုညတာ၊ စိတ္တပါဂုညတာ၊ ကာယုဇုကတာ၊ စိတ္တုဇုကတာ။
	(ခ) ဝိရတီ ၃	သမ္မာဝါစာ၊ သမ္မာကမ္မန္တ၊ သမ္မာအာဇီဝ
	(ဂ) အပ္ပမညာ ၂	ကရုဏာ၊ မုဒိတာ
	(ဃ) ပညိန္ဒြေ ၁	ပညာ (အမောဟ)

(၁၇)

စေတသိက် (၅၂)ပါး အမျိုးအစား

၁။	အညသမာန်းစေတသိက်	၁၃-ပါး
၂။	အကုသိုလ်စေတသိက်	၁၄-ပါး
၃။	သောဘနစေတသိက်	၂၅-ပါး

၁။ အညသမာန်းစေတသိက် ၁၃-ပါး

(က)	သဗ္ဗစိတ္တသာဓာရဏစေတသိက်	၇-ပါး
(ခ)	ပကိဏ်းစေတသိက်	၆-ပါး

(က) သဗ္ဗစိတ္တသာဓာရဏစေတသိက် ။ ။ အလုံးစုံသော စိတ်တို့နှင့် ဆက်ဆံသော စေတသိက်။
စိတ်အားလုံးနှင့်ယှဉ်နိုင်သော၊ စိတ်ဖြစ်တိုင်းပါကြရသော စေတသိက် ၇-ပါး။

သဗ္ဗစိတ္တသာဓာရဏစေတသိက်တို့၏ သဘောလက္ခဏာ

၁။ ဖဿ ။ ။ အာရုံကို တွေ့ထိခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ချဉ်သီးစာနေသူကို မြင်၍ သွားရည်ယိုခြင်း၊ သွားကျင်ခြင်းမျိုး၊ သစ်ပင်ဖျားတက်နေသူကိုမြင်၍ ကြောက်ဖူးတုန်ခြင်းမျိုးနှင့် တူ၏။

၂။ ဝေဒနာ ။ ။ အာရုံ၏ အရသာကို ခံစားခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ရှင်ဘုရင်၏ ကောင်းမြတ်သော ဘောဇဉ်အရသာကို ပိုင်စိုး ပိုင်းနင်းခံစားခြင်းနှင့်တူ၏။

၃။ သညာ ။ ။ အာရုံကို မှတ်သားခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ လက်သမားဆရာတို့၏ (နောင်အခါဖြတ်တောက် ထွင်းဖောက်နိုင်ဖို့အတွက်) သစ်သားပေါ်၌ ခဲအမှတ် အသားပြုခြင်းနှင့်တူ၏။

၄။ စေတနာ ။ ။ အာရုံ၌ ယှဉ်ဘက်တရားတို့ကို ဆိုင်ရာကိစ္စဆောင်ရွက်ရန် စေ့ဆော် တိုက်တွန်း နှိုးဆော် ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ကိုယ်တိုင် မိမိကိစ္စကို ဆောင်ရွက်ရုံမက၊ အောက်လက်ငယ်သားတို့ကိုလည်း ဆိုင်ရာကိစ္စတို့၌ ဆောင်ရွက်ကြရန် တိုက်တွန်းနှိုးဆော်တတ်သော တပည့်ကြီး၊ လက်သမားကြီး၊ စစ်သူကြီးတို့နှင့် တူ၏။

၅။ ဧကဂ္ဂတာ။ ။ အာရုံတစ်ခုထည်း၌ တည်ကြည်ခြင်း (မပျံ့လွင့်ခြင်း)သဘော။

ဥပမာ ။ ။ လေငြိမ်ရာ၌ ထွန်းထားသော ဆီမီးလျှံ၏ (လှုပ်ရှားခြင်းမရှိဘဲ)တည်ငြိမ်နေခြင်းနှင့်တူ၏။

၆။ ဇီဝိတိန္ဒြေ ။ ။ ယှဉ်ဘက်တရားတို့ကို စဉ်ဆက်မပြတ်ဖြစ်စေရန် စောင့်ရှောက်ခြင်း၊ အစိုးရခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ကြာရိုးထဲတွင် တည်ရှိနေသော ရေသည် ကြာပင်ကို ဆက်လက်ရှင်သန်စေရန် စောင့်ရှောက်ခြင်းနှင့် တူ၏။

၇။ မနုဿိကာရ ။ ။ စိတ်ထဲ၌ အာရုံပေါ်လာအောင်နှလုံးသွင်းခြင်းသဘော
(အာရုံထဲ၌ စိတ်ကိုထည့်ထားခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ အာဇာနည်မြင်းကို အလိုရှိရာအရပ်သို့ ကောင်းစွာမောင်းနှင်နိုင်သော ရထားထိန်းနှင့်တူ၏။

(ခ) ပကိဏ်းစေတသိက် ။ ။ စိတ်အားလုံးနှင့် မယှဉ်နိုင်ပဲ အချို့သောစိတ်တို့၌ ဟိုတစ်ချို့ သည်တစ်ချို့ ရောရော ပြွမ်းပြွမ်းယှဉ်တတ်သောစေတသိက် ၆-ပါး။

ပကိဏ်းစေတသိက်တို့၏ သဘောလက္ခဏာ

၁။ ဝိတက် ။ ။ ယှဉ်ဘက်တရားတို့ကို အာရုံသို့ ရှေးရှုတင်ပေးခြင်း(ကြံစည်ခြင်း)သဘော။

ဥပမာ ။ ။ ခေါင်းလောင်းထိုးသောအခါ ရှေးဦးစွာ ထွက်ပေါ်လာသော အသံနှင့်တူ၏။

၂။ ဝိစာရ ။ ။ အာရုံကို သုံးသပ်ခြင်း (ထပ်၍ထပ်၍ ယူခြင်း)သဘော။

ဥပမာ ။ ။ ခေါင်းလောင်းထိုးသောအခါ နောက်ထပ်ဆက်၍ ဆက်၍ထွက်ပေါ်လာသော ကြေးညီးသံနှင့်တူ၏။

၃။ အဓိမောက္ခ ။ ။ အာရုံကို ဆုံးဖြတ်ခြင်းသဘော (ကောင်းသည့်ဘက်၌ ဖြစ်စေ၊ မကောင်းသည့်ဘက်၌ ဖြစ်စေ အမှုကိစ္စဆောင်ရွက်ရန် အခိုင်အမာဆုံးဖြတ်ချက်ချခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ တရားသူကြီးနှင့် တူ၏။

၄။ ဝီရိယ ။ ။ သမ္ပယုတ်တရားတို့ကို ထောက်ပံ့ခိုင်စေခြင်း (အားထုတ်ခြင်း၊ အားတက်သရော်ရှိခြင်း)သဘော။

ဥပမာ ။ ။ ယိုယွင်းယိုင်နေသော အဆောက်အအုံများကို ပြုလဲမသွားအောင်ကျားကန်ထောက်ကူပေးထားသော ထောက်တိုင်နှင့်တူ၏။

၅။ ပီတိ ။ ။ အာရုံကို နှစ်သက်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ကန္တာရခရီးကြမ်းကို ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော သူ၏ တောအုပ်တစ်ခု၌ ကြည်လင်သောရေအိုင်ကြီးကို မြင်ရသည့်အခါ နှစ်သက်ခြင်းနှင့်တူ၏။ (ပီတိဖြစ်လာသည့်အခါ စိတ်၊ စေတသိက်တို့ ရွှင်လန်းကြ၏-ဟူလို)

၆။ ဆန္ဒ ။ ။ အာရုံကို လိုလားတောင့်တခြင်း (ပြုလိုကာမတ္တ)သဘော။

ဥပမာ ။ ။ ပစ်လွှတ်ရန် မြှားတောင့်မှ မြှားကိုလှမ်းယူနေသော လေးသမားနှင့်တူ၏။

အညသမာန်း ။ ။ ဤဆိုခဲ့ပြီးသော စေတသိက် ၁၃-ပါးသည် သောဘနစိတ်၊ အသောဘနစိတ် ၂-မျိုးလုံး၌ ယှဉ်နိုင်သောကြောင့် (ဝါ) ကုသိုလ်၊ အကုသိုလ် (ကောင်း + ဆိုးနှစ်တန်) ဆက်ဆံသော ကြောင့် အညသမာန်း စေတသိက်မည်၏။

✓ သောဘနစိတ်တို့၌ ယှဉ်ခိုက် ကုသိုလ်စေတသိက်များဖြစ်ကြသည်။

✓ အသောဘနစိတ်တို့၌ယှဉ်ခိုက် အကုသိုလ်စေတသိက်များ ဖြစ်ကြသည်။

ဆောင် ။ ။ ကောင်း/ဆိုးနှစ်တန်၊ ခပ်တိုင်း ငန်၊ သမာန် အည၊ တေရသ။

၂။ အကုသိုလ်စေတသိက် ၁၄-ပါး

အကုသိုလ်စေတသိက် - စိတ်ကို မကောင်းအောင်အပြစ်ရှိအောင် ခြယ်လှယ်သည့် စေတသိက်(ဝါ) အပြစ်နှင့် တကွ မကောင်းသော အကျိုးကို ပေးသောစေတသိက် (ဝါ) အကုသိုလ်နှင့်သာ သက်ဆိုင်သော စေတသိက်။

၁။ မောဟ။ ။ အာရုံ၏ သဘောအမှန်ကို ဖုံးကွယ်ခြင်း၊ အာရုံ၌ တွေဝေခြင်းသဘော။

(ရှိပြီးသော ပညာစက္ခုကို ကန်းအောင်ပြုတတ်သော တရား)

ဥပမာ ။ ။ လကွယ်၊ သန်းခေါင်၊ မိုးမှောင်၊ တောအုပ်ဟူသော အင်္ဂါလေးပါးရှိသည့် အမှိုက်မှောင်နှင့်တူ၏။
(တစ်နည်း) မြက်ခြောက်ကို မြက်စိမ်းထင်အောင် ဖုံးကွယ်ထားသော မျက်မှန်စိမ်းနှင့်တူ၏။

➤ မုယုတိတိ မောဟော နာမ၊ ဧသော အညာဏလက္ခဏော၊

ဆောင်။ ။ သဘောမှန်ရာ၊ ဖုံးကွယ်ကာ၍၊ ပညာစက္ခု၊ ကန်းအောင်ပြုလျှင်း၊ မှိုက်မဲခြင်း၊ မယွင်းမောဟသဘောတည်း။

၂။ အဟိရိက ။ ။ မကောင်းမှုဒုစရိုက်မှ မရှုက်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ မစင်ကို စားရမှာ မရှုက်သော ရွာဝက်နှင့်တူ၏။

၃။ အနောတ္တပ္ပ ။ ။ မကောင်းမှုဒုစရိုက်မှ မကြောက်လန့်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ မီးကို မကြောက်ရွံ့ဘဲ ဇွတ်ဝင်တိုးသော ပိုးဖလံကောင်နှင့်တူ၏။

၄။ ဥဒ္ဓစ္စ ။ ။ စိတ်၏ မငြိမ်မသက် ပျံ့လွင့်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ပြာပုံကို ခဲဖြင့် ပစ်သည့်အခါ ပြာမှုန့်များပျံ့လွင့်သွားခြင်းနှင့်တူ၏။

(တစ်နည်း) လေအရှိန်ကြောင့် ရေမငြိမ်ခြင်းနှင့်တူ၏။

မောဟခေါင်းဆောင်သော ဤစေတသိက်လေးပါးသည် အကုသိုလ်စိတ် ၁၂-ပါးလုံး၌ ယှဉ်သော ကြောင့် “သဗ္ဗာကုသလသာဓာရဏ”အမည်ရသည်။ မောဟအုပ်စုတွင်ပါဝင်သောကြောင့် မောစတုက် ၄-ပါးဟုလည်း ခေါ်ကြသည်။

ဆောင်။ ။ မော၊ ဟိ၊ နော၊ ဥဒ်၊ မောစတုက်။

၅။ လောဘ။ ။ လောကီအာရုံကာမဂုဏ်တို့၌ လိုချင်ခြင်း၊ ငြိကပ်ခြင်း၊ တပ်မက်ခြင်းသဘော။

(ကုသိုလ်အရာ၌ လိုချင်ခြင်းကား၊ ကုသိုလ်ဆန္ဒသာတည်း။)

လောဘနှင့် ဆန္ဒအထူး

✓ မျောက်နဲ့စေးဖြင့် ကပ်သကဲ့သို့ ကာမဂုဏ်အာရုံ၌ ငြိကပ်တွယ်တာခြင်းသဘောပါသော လိုချင်မှုသည် လောဘ။

✓ ငြိကပ်တွယ်တာခြင်းမရှိပဲ အာရုံတစ်ခုကို ရလိုရုံမျှသည် ဆန္ဒ။

(၂၀)

လောဘ၏ အမည်ကွဲများ

ဤလောဘစေတသိက်ကိုပင် အကုသိုလ်အရာ၌ စွမ်းဆောင်နိုင်သည့် သဘောသတ္တိကို လိုက်၍ တဏှာ၊ ရာဂ၊ ကာမ၊ အာသဝ၊ အဘိဇ္ဈာ၊ နိကန္တိ၊ အာလယ၊ အာသင်္ဂ၊ အနုသယ၊ ကိလေသာ၊ သမုဒယသစ္စာ-ဟူသော အမည်နာမ အမျိုးမျိုးဖြင့် ဆိုကြသေးသည်။

၆။ ဒိဋ္ဌိ ။ ။ မှားမှားယွင်းယွင်း သိမြင်ခြင်း။ (အယူမှားခြင်း)သဘော။
ဥပမာ ။ ။ မျက်စိလည်လမ်းမှားနေသူနှင့်တူ၏။

ဉာဏ်နှင့် ဒိဋ္ဌိအထူး

- ✓ ဉာဏ်-သည် အာရုံကို ဟုတ်သောအားဖြင့် သိ၏။ သဘာဝအမှန်ကို သိခြင်းပင် ဖြစ်၏။
- ✓ ဒိဋ္ဌိ-ကား သဘာဝအမှန်တရားကိုစွန့်၍ အမှားကို သိခြင်းသာတည်း။

၇။ မာန ။ ။ လောကမှာ ငါသာလျှင် အမြတ်ဆုံးဟု ထောင်လွှားတက်ကြွခြင်း သဘော။
ဥပမာ ။ ။ အလံတံခွန်၊ မှန်ကင်းတို့နှင့်တူ၏။
ဆောင် ။ ။ အများထက်ချွန်၊ စိတ်နေလွန်၍၊ တံခွန်အလား၊ ငါတကားဟု၊ ထောင်လွှားပြုလျက်၊ ကြွကြွတက်လျင်း၊ မှတ်ထင်ခြင်း၊ မယွင်းမာနသဘောတည်း။

ဤဆိုခဲ့ပြီးသော လောဘ၊ ဒိဋ္ဌိ၊ မာနစေတသိက် ၃-ပါးသည် လောဘအုပ်စု တွင် ပါဝင်သောကြောင့် “လောတြိ”စေတသိက်ဟူ၍ အတိုကောက် ခေါ်ကြသည်။ ယင်းလောဘ၊ ဒိဋ္ဌိ၊ မာန ၃-ပါးသည် သတ္တဝါတို့ကို သံသရာ၌ ကြာမြင့်စေတတ် ခဲ့ထွင်တတ်သောတရားဆိုးများဖြစ်၍ “ပပဉ္စ”ဟူ၍လည်းဆိုကြသည်။

၈။ ဒေါသ ။ ။ ခက်ထန်ကြမ်းတမ်းခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ တုတ်၊ လှံတံဖြင့် ရိုက်ခတ်ခံရသော မြွေဟောက်နှင့်တူ၏။
ဤဒေါသစေတသိက်ကိုပင်အကုသိုလ်အရာ၌ စွမ်းဆောင်နိုင်သည့် သဘောသတ္တိကိုလိုက်၍ အာယာတ၊ ပဋိယ၊ ဗျာပါဒ၊ ကောပ-အမည်တို့ဖြင့်လည်း ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။

၉။ ဣဿာ ။ ။ သူတစ်ပါးတို့၏ ဂုဏ်သိရ်စည်းစိမ်ချမ်းသာကို ဂြူစုစောင်းမြောင်းခြင်း၊ မနာလိုခြင်းသဘော။
၁၀။ မစ္ဆရိယ ။ ။ မိမိစည်းစိမ်၊ ဂုဏ်သိရ်ချမ်းသာတို့ကို ဝန်တိုခြင်းသဘော၊ သူတစ်ပါးတို့နှင့် မဆက်ဆံ စေလိုခြင်း၊ နှမြောခြင်းသဘော။

မစ္ဆရိယ ၅-မျိုး

- ၁။ အာဝါသမစ္ဆရိယ - ကျောင်းကန်တိုက်တာနေရာထိုင်ခင်းတို့၌ ဝန်တိုမှု။
- ၂။ ကုလမစ္ဆရိယ - ဆွေမျိုးဉာတိတပည့်ဒကာဒကာမတို့၌ ဝန်တိုမှု။
- ၃။ လာဘမစ္ဆရိယ - ပစ္စည်းလာဘ်လာဘတို့၌ ဝန်တိုမှု။
- ၄။ ဝဏ္ဏမစ္ဆရိယ - ရုပ်ရည်အဆင်းဂုဏ်သတင်းတို့၌ ဝန်တိုမှု။
- ၅။ ဓမ္မမစ္ဆရိယ - မိမိတတ်သိထားသော အတတ်ပညာ၌ ဝန်တိုမှု။

(၂၀)

၁၁။ ကုက္ကုစ္စ ။ ။ ပြုအပ်ပြီးသော ဒုစရိုက်၊ မပြုလိုက်မိသော သုစရိုက်တို့ကို အာရုံပြု၍ အဖန်တလဲလဲ စိုးရိမ်ခြင်း၊ နောင်တဖန်ပူပန်ခြင်းသဘော။

ဤဆုံးခဲ့ပြီးသော ဒေါသ၊ ကုဿာ၊ မစ္ဆရိယ၊ ကုက္ကုစ္စစေတသိက် ၄-ပါးသည် ဒေါသအုပ်စုဝင် စေတသိက်များဖြစ်ကြသောကြောင့် “ဒေါစတုက် ၄-ပါး”ဟုလည်း ခေါ်ကြသည်။
ဆောင်။ ။ ဒေါ၊ ကုဿ၊ မစ်၊ ကုက်၊ ဒေါစတုတ်။

၁၂။ ထိန္တ ။ ။ စိတ်၏ ထိုင်းမှိုင်းခြင်း၊ စိတ်မလန်းပဲ ခပ်ထိုင်းထိုင်းဖြစ်နေခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ ဝိရိယကင်းမဲ့သော ပျင်းရိနေသူနှင့်တူ၏။

၁၃။ မိဒ္ဓ ။ ။ စေတသိက်တို့၏ ထိုင်းမှိုင်းခြင်းသဘော။
ယှဉ်ဘက်စိတ်၊စေတသိက်များမလန်းပဲ ထိုင်းထိုင်းမှိုင်းမှိုင်းဖြစ်နေခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ နာလန်ထ လူမမာနှင့်တူ၏။
(အိပ်ချင်မှူးတူးဖြစ်နေသည့်အခါ ဤထိန်၊ မိဒ္ဓစေတသိက် ၂-ပါးထင်ရှား၏။)

၁၄။ ဝိစိကိစ္ဆာ ။ ။ အာရုံကို မဆုံးဖြတ်နိုင်ခြင်းသဘော။ ရတနာ ၃-ပါးအပေါ်၌ ယုံမှားသံသယရှိခြင်း
“ဘုရားဆိုတာ ရှိမှ ရှိရဲ့လား”စသည်ဖြင့် စိတ်ဒွိဟဖြစ်ခြင်းစသည်။
ဥပမာ ။ ။ လမ်း ၂-ခွ၌ ရောက်နေသူနှင့်တူ၏။

(၃) သောဘနုစေတသိက် ၂၅-ပါး

(က)	သောဘနုသာဓာရဏစေတသိက်	၁၉-ပါး
(ခ)	ဝိရတိစေတသိက်	၃-ပါး
(ဂ)	အပ္ပမညာစေတသိက်	၂-ပါး
(ဃ)	ပညိန္ဒြေစေတသိက်	၁-ပါး
		ပေါင်း ၂၅-ပါး

လောဘ၊ ဒေါသစသော အပြစ်မရှိသဖြင့် တင့်တယ်သော (ဝါ) အပြစ်ကင်းစင်၍ ကောင်းကျိုးချမ်းသာကို ပေးသော စေတသိက် ၂၅-ပါးကို “သောဘနုစေတသိက်”ဟု ခေါ်သည်။ ယင်းစေတသိက် ၂၅-ပါးသည် အသောဘနုစိတ်တို့၌ မယှဉ်ကြ။ သောဘနုစိတ်များ၌သာ (ထိုက်သင့်သလို) ယှဉ်ကြသည်။

သောဘနုသာဓာရဏ စေတသိက် ၁၉-ပါး

သောဘနုသာဓာရဏ ။ ။ သောဘနုစိတ်အားလုံးနှင့်ဆက်ဆံသော (ယှဉ်နိုင်သော)စေတသိက်များ။

၁။ သဒ္ဓါ ။ ။ မှန်ကန်သော ဘုရား၊ တရား၊ သံဃာနှင့် ကံ၊ ကံ၏အကျိုးစသည်တို့ကို ယုံကြည်ခြင်း၊ ကြည်ညိုခြင်း သဘော၊ ယှဉ်ဘက်တရားတို့ကို ကြည်လင်စေခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ နောက်ကျူနေသော ရေကို ကြည်လင်စေတတ်သော စကြာဝတေးမင်းပတ္တမြားရတနာနှင့်တူ၏။

၂။ သတိ ။ ။ ဘုရား၊ တရား-အစရှိသော ကုသိုလ်ကောင်းမှုအာရုံတို့ကို အောက်မေ့ခြင်း၊ အမှတ်ရခြင်း၊ မမေ့မလျော့ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ရတနာဘဏ္ဍာကို လုံခြုံအောင် ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ရသော ဘဏ္ဍာထိန်းနှင့်တူ၏။
ရန်သူများ မဝင်နိုင်ရန် စောင့်ထိန်းသော တံခါးမှူးနှင့်လည်း တူ၏။

(၂၂)

✓ သမ္မာသတိ၊ မိစ္ဆာသတိ ၂-မျိုးတွင် ဤသမ္မာသတိကို ယူရမည်။

- သမ္မာသတိ - ကုသိုလ်ဆိုင်ရာ ကောင်းမှုအာရုံတို့ကို အမှတ်ရမှု။
- မိစ္ဆာသတိ - အကုသိုလ်ဆိုင်ရာတို့၌ အမှတ်ရမှု။ (သတိအတု။)

၃။ ဟိရီ ။ ။ မကောင်းမှုဒုစရိုက်မှုပြုရမည်ကို ရှက်ခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ အမျိုးသမီးကောင်း သမီးပျိုနှင့်တူ၏။

၄။ ဩတ္တပ္ပ ။ ။ မကောင်းမှုဒုစရိုက်မှု ပြုရမည်ကို ကြောက်လန့်ခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ ပဋိသန္ဓေကိုယ်ဝန်ရှိမည်ကို ကြောက်လန့်သော ပြည့်တန်ဆာမနှင့်တူ၏။
ဆောင် ။ ။ ဒုစရိုက်ဆိုး၊ အမိုက်မျိုးမှ၊ ရှက်စနိုးမှု၊ ဟိရီယူ၊ ကြောက်မှု ဩတ္တပ္ပ။

လောကပါလ တရား ၂-ပါး

ဤဟိရီ၊ ဩတ္တပ္ပ (အရှက်၊ အကြောက်)တရား ၂-ပါးသည် လောကကြီးကို (မပျက်စီးအောင်၊ မနိမ့်ကျအောင်၊ သာယာလှပအောင်၊ လူနှင့် တိရစ္ဆာန်ကွဲပြားအောင်) ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်တတ်သောကြောင့် “လောကပါလ”တရားမည်၏။ ဤတရား ၂-ပါးကသာ မစောင့်ရှောက်မှုကား လူနှင့်တိရစ္ဆာန်ခြားနားကြမည် မဟုတ်ပေ။

၅။ အလောဘ ။ ။ လောကီအာရုံကာမဂုဏ်ကို မလိုချင်၊ မတပ်မက်ခြင်းသဘော၊ စွန့်လွှတ်နိုင်ခြင်းသဘော။
(သုတ္တန်နည်းအရ ဒါနအမည်ရသော စေတသိက်။)
ဥပမာ ။ ။ ကိလေသာအားလုံးကုန်ပြီးသော ရဟန္တာတူ၏။

၆။ အဒေါသ ။ ။ (ဆန့်ကျင်ဘက်အာရုံတို့နှင့်တွေ့ကြုံရသော်လည်း) မခက်ထန်၊ မကြမ်းတမ်းခြင်းသဘော။
ဥပမာ ။ ။ အရာရာတွင်လိုက်လျောတတ်သော မိတ်ဆွေကောင်းနှင့်တူ၏။

၇။ တတြမဇ္ဈတ္တတာ ။ ။ စိတ်၊ စေတသိက်တို့ကို မိမိတို့၏ ကိစ္စ၌ အပိုအလွန် မရှိစေရအောင် (မယုတ်မလွန် မျှတစေရန်)အလယ်အလတ်၌ တည်မတ်ပေးခြင်း၊ လျစ်လျူရှုခြင်းသဘော။ (ဥပေက္ခာ)
ဥပမာ ။ ။ မြင်းနှစ်ကောင်ကသော ရထားကို မောင်းနှင်သော ရထားထိန်းနှင့်တူ၏။
ဤစေတသိက်သည် သတ္တဝါတို့အပေါ်၌ ချစ်ခြင်း၊ မုန်းခြင်းဟူသော အစွမ်း ၂-ဘက်လွှတ်အောင် မျှမျှတတထိန်းပေး၏။ ဘက်လိုက်ခြင်းမရှိ။

၈။ ကာယပဿဒ္ဓိ ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ ငြိမ်းအေးခြင်းသဘော။
(စေတသိက်တို့၏ ပူပန်ခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်း။)

၉။ စိတ္တပဿဒ္ဓိ ။ ။ စိတ်၏ ငြိမ်းအေးခြင်းသဘော။
(စိတ်၏ ပူပန်ခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ ဤစေတသိက် ၂-ပါးသည် အေးမြသောရေ၌ ပစ်ချအပ်သော ငါးနှင့်တူ၏။ (ဤပဿဒ္ဓိစေတသိက် ၂-ပါးသည် ဥဒ္ဓစ္စ၏ဆန့်ကျင်ဘက်တည်း။)

၁၀။ ကာယလဟူတာ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ လျင်မြန်ပေါ့ပါးခြင်းသဘော။
(စေတသိက်အပေါင်း၏ လေးလံထိုင်းမှိုင်းခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

၁၁။ စိတ္တလဟူတာ။ ။ စိတ်၏ လျင်မြန်ပေါ့ပါးခြင်းသဘော။
(စိတ်၏ လေးလံထိုင်းမှိုင်းခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ ဤလဟူတာစေတသိက် ၂-ပါးသည် အေးမြသောရေ၌ ပစ်ချအပ်သော ပဒုမ္မာကြာပန်းနှင့်တူ၏။
(ထိနမိဒ္ဓ၏ ဆန့်ကျင်ဘက်စေတသိက်။)

၁၂။ ကာယမုဒ္ဒတာ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ နူးညံ့ခြင်းသဘော။
(စေတသိက်အပေါင်း၏ ကြမ်းတမ်းခက်ထန်ခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

၁၃။ စိတ္တမုဒ္ဒတာ။ ။ စိတ်၏ နူးညံ့ခြင်းသဘော။
(စိတ်၏ ကြမ်းတမ်းခက်ထန်ခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ ဤမုဒ္ဒတာစေတသိက် ၂-ပါးသည် ချစ်ခင်လှစွာသော ဆွေမျိုးတို့၏ အလယ်သို့ ရောက်သည့် စစ်သူကြီးနှင့်တူ၏။ (ဒိဋ္ဌိမာနပြဋ္ဌာန်းသောကိလေသာစု၏ ဆန့်ကျင်ဘက်စေတသိက်။)

၁၄။ ကာယကမ္မညတာ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ခံငြားခြင်းသဘော။
(စေတသိက်အပေါင်း၏ ကုသိုလ်အမှု၌ မခံငြားခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

၁၅။ စိတ္တကမ္မညတာ။ ။ စိတ်၏ ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ခံငြားခြင်းသဘော။
(စိတ်၏ ကုသိုလ်အမှု၌ မခံငြားခြင်းကို ငြိမ်းအေးစေခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ ဤကမ္မညတာစေတသိက် ၂-ပါးသည် နယ်အပ်ပြီးသော သားရေနှင့်၎င်း၊ စင်ကြယ်သော ရွှေစင်၊ ရွှေသားနှင့်၎င်း တူ၏။ (ကာမတ္ထန္တ၏ ဆန့်ကျင်ဘက်တည်း။)

၁၆။ ကာယပါဂုညတာ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ပြွမ်းတီးလေ့လာနိုင်ခြင်းသဘော။
(ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ပျော်ပိုက်နှစ်ခြိုက်ခြင်း၊ ပျော်ရွှင်ကျေနပ်ခြင်း။)

၁၇။ စိတ္တပါဂုညတာ။ ။ စိတ်၏ ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ပြွမ်းတီးလေ့လာနိုင်ခြင်း(ကျန်းမာခြင်း)သဘော။
(ကုသိုလ်ကောင်းမှု၌ ပျော်ပိုက်နှစ်ခြိုက်ခြင်း၊ ပျော်ရွှင်ကျေနပ်ခြင်း။)

ဥပမာ ။ ။ ဤပါဂုညတာစေတသိက် ၂-ပါးသည် နက်လှစွာသော ရေ၌ပစ်ချ ထားအပ်သော မီးကျောင်းနှင့် တူ၏။ (အသဒ္ဓိယ၏ ဆန့်ကျင်ဘက်စေတသိက်တည်း။)

၁၈။ ကာယုဇ္ဈကတာ။ ။ စေတသိက်အပေါင်း၏ ဖြောင့်မတ်ခြင်းသဘော။

၁၉။ စိတ္တုဇ္ဈကတာ။ ။ စိတ်၏ ဖြောင့်မတ်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ဤဥဇ္ဈကတာ ၂-ပါးသည် အရက်မူးပြေသောအခါ လမ်းသွားသူနှင့် တူ၏။ (မာယာ၊ သာဠေယျ၏ ဆန့်ကျင်ဘက်စေတသိက်ပင်တည်း။)

မာယာ - မိမိ၌ ထင်ရှားရှိသော အပြစ်ကို ဖုံးလွှမ်းခြင်း။ (အပြစ်ရှိပါလျက် အပြစ်မဲ့ဟန်ဆောင်ခြင်း။)

သာဠေယျ - မိမိ၌ မရှိသော ကျေးဇူးဂုဏ်ကို ချီးမွမ်းပြောဆိုခြင်း။ (ဂုဏ်မရှိပါလျက် ဂုဏ်ရှိဟန်ဆောင်ခြင်း။)

(၂၄)

(ခ) ဝိရတိစေတသိက် ၃-ပါး

ဝိရတိ ။ ။ မကောင်းမှုဒုစရိုက် ဒုရာဇီဝတို့ကို ပြုခွင့်ကြံပါလျက် မပြုကျင့်ပဲရှောင်ကြဉ်ခြင်း။

၁။ သမ္မာဝါစာ။ ။ အာဇီဝဟေတုကို မငဲ့မှု၍ (အသက်မွေးဝမ်းကြောင်းနှင့် မစပ်ဆိုင်သော) ဝစီဒုစရိုက်
၄-ပါးမှ ရှောင်ကြဉ်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ ရဲရဲတောက်နေသော သံတွေခဲကို မကိုင်ဝံ့သူနှင့်တူ၏။

၂။ သမ္မာကမ္မန္တ ။ ။ အာဇီဝဟေတုကို မငဲ့မှု၍ (အသက်မွေးဝမ်းကြောင်းနှင့် မစပ်ဆိုင်သော) ကာယဒုစရိုက်
၃-ပါးမှ ရှောင်ကြဉ်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ မစင်ကပ်နေသော သံတွေခဲကို မကိုင်ဝံ့သူနှင့်တူ၏။

၃။ သမ္မာအာဇီဝ ။ ။ အာဇီဝဟေတုကို ငဲ့သည်ဖြစ်၍ (အသက်မွေးဝမ်းကြောင်းနှင့်စပ်ဆိုင်သော)ဝစီဒုစရိုက်
၄-ပါး၊ ကာယဒုစရိုက် ၃-ပါးမှ ရှောင်ကြဉ်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ အဆိပ်သီးကို မစားဝံ့သူနှင့်တူ၏။

ဒုစရိုက်နှင့် ဒုရာဇီဝ

✓ အသက်မွေးဝမ်းကြောင်းမဟုတ်သော ပါဏာတိပါတစသည်တို့သည် ဒုစရိုက်။

✓ အသက်မွေးဝမ်းကြောင်းဖြစ်သော ပါဏာတိပါတစသည်တို့သည် ဒုရာဇီဝ။

(ဂ) အပ္ပမညာ စေတသိက် ၂-ပါး

အပ္ပမညာ။ ။ ဤ၍ဤမျှဟု အတိုင်းအရှည်ပမာဏမထားပဲ သတ္တဝါပညတ်၌ဖြစ်သော (အာရုံပြုသော) တရား။
(ပုဂ္ဂိုလ်သတ္တဝါဟူသည် ပရမတ္ထတရားမဟုတ်၊ ပညတ်တရားတည်း။ ထို့ကြောင့် သတ္တဝါပညတ်ဟု
ခေါ်သည်။)

ဆောင်။ ။ ဤ၍ဤမျှ၊ ပမာဏတိုင်း၊ ဝိုင်းခြားကန့်သတ်၊ မထားအပ်သည်၊ သတ္တဝါခေါ်၊ ပညတ်ပေါ်တွင်၊
အာရုံထင်၊ အပ္ပမညာဆို။

၁။ ကရုဏာ။ ။ ဒုက္ခိတသတ္တဝါပညတ်ကို အာရုံပြု၍ သနားခြင်းသဘော။
(ဆင်းရဲဒုက္ခရောက်နေသူတို့ကို ကြား၊ မြင်သည်အခါ ထိုဆင်းရဲ ဒုက္ခကို ဖယ်ရှားလိုခြင်း၊ ဒုက္ခတွင်းမှ
ကယ်တင်လိုခြင်းသဘော။)

ဥပမာ ။ ။ အနာရောဂါကပ်ရောက်နေသော သားကို မြင်ရသော မိဘနှင့်တူ၏။

၂။ မုဒိတာ ။ ။ သုခိတသတ္တဝါပညတ်ကို အာရုံပြု၍ ဝမ်းမြောက်ခြင်းသဘော။

ဥပမာ ။ ။ အရွယ်အဆင်းနှင့်ပြည့်စုံသော သား၊ သမီးကို မြင်ရသော မိဘနှင့်တူ၏။

(ဃ) ပညိန္ဒြေစေတသိက် ၁-ပါး

၁။ ပညိန္ဒြေ ။ ။ အာရုံ၏ သဘောမှန်ကို ထိုးထွင်း၍ သိခြင်း၌ အစိုးရခြင်း သဘော။
အထူးထူးအပြားပြားသိခြင်း၌ အစိုးရခြင်းသဘော။ သိမှုကိစ္စဟူသမျှ၌ အစိုးရခြင်းသဘော။

(၂၅)

(မောဟ၏ ဆန့်ကျင်ဘက် - အမောဟပင်တည်း။)

ဥပမာ ။ ။ အမိုက်မှောင်ကို ပယ်ခွါနိုင်သည့် ဆီးမီးတန်ဆောင်နှင့်တူ၏။

ပညာ၏ အမည်ထူးများ

ဤပညိန္ဒြေစေတသိက်ကိုပင် စွမ်းဆောင်နိုင်သည့် သဘောသတ္တိကိုလိုက်၍ ဉာဏ်၊ အမောဟ၊ ဝိဇ္ဇာ၊ သမ္မာဒိဋ္ဌိ၊ ပညိန္ဒြေ၊ ပညာဗိုလ်၊ ဓမ္မဝိဇယ၊ ဝိမံသအမည်တို့ ဖြင့်လည်း ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။

သညာသိ၊ ဝိညာဏ်သိ၊ ပညာသိ ၃-ပါးအထူး

၁။ သညာသိပုံမှာ ရွှေကို ကလေးသူငယ် သိသကဲ့သို့တည်း။

၂။ ဝိညာဏ်သိပုံမှာ ရွှေကို လူကြီးများသိသကဲ့သို့တည်း။

၃။ ပညာသိပုံမှာ ရွှေကို ပန်းထိမ်သည်တို့ သိသကဲ့သို့တည်း။

စေတသိက်ပိုင်းပြီး၏။

ဟိတ်ဖြင့် စိတ်ကို ဝေဘန်ပုံ ဇယား

စဉ်	စိတ် ၈၉/၁၂၁	ယှဉ်ဘက်ဟိတ်	ဟိတ်အမည်
၁။	အဟိတ် ၁၈	မရှိ	အဟိတ်စိတ်
၂။	မောဟမူ ၂	မောဟ	ဧကဟိတ်စိတ်
၃။	လောဘမူ ၈ ဒေါသမူ ၂ ဉာဏ်ပွယုတ် ၁၂	လောဘ၊ မောဟ ဒေါသ၊ မောဟ အလောဘ၊ အဒေါသ	ဒွိဟိတ်စိတ် ။ ။
၄။	ဉာဏသမ္ပယုတ်စိတ် ၁၂ မဟဂ္ဂုတ်စိတ် ၂၇ လောကုတ္တရာစိတ် ၈	အလော၊ အဒေါ၊ အမော ။ ။	တိဟိတ်စိတ် ။ ။

(၂၆)

ဥရ ၆-ပါးနှင့် တရားကိုယ်

ရုပ်ဒွါရ ၅-ပါး	စက္ခုဒွါရ-စက္ခုပသာဒရုပ် သောတဒွါရ-သောတပသာဒရုပ် ဃာနဒွါရ-ဃာနပသာဒရုပ် ဇိဝှိဒွါရ-ဇိဝှိပသာဒရုပ် ကာယဒွါရ-ကာယပသာဒရုပ်	အဆင်းအာရုံဝင်ရောက်ရာမျက်စိတံခါး အသံအာရုံဝင်ရောက်ရာနားတံခါး အနံ့အာရုံဝင်ရောက်ရာနှာတံခါး အရသာအာရုံဝင်ရောက်ရာလျှာတံခါး အတွေ့အထိအာရုံဝင်ရောက်ရာကိုယ်တံခါး
နာမ်ဒွါရ ၁	မနောဒွါရ - ဘဝင်စိတ် ၁၉	စိတ်ကူးအာရုံစသည် အာရုံ ၆-ပါးဝင် ရောက်ရာ စိတ်တံခါး။

အာရုံ ၆-ပါးနှင့် တရားကိုယ်အရကောက်

အာရုံ ၆	အဓိပ္ပါယ်	တရားကိုယ်
ရူပါရုံ	စက္ခုဝိညာဏ်ဖြင့်မြင်ရသောအဆင်းအမျိုးမျိုး	(ဝဏ္ဏ)ရူပရုပ်
သဒ္ဓါရုံ	သောတဝိညာဏ်ဖြင့်ကြားရသောအသံအမျိုးမျိုး	သဒ္ဓါရုပ်
ဂန္ဓာရုံ	ဃာနဝိညာဏ်ဖြင့်နံ့ရှာရသောအနံ့အမျိုးစုံ	ဂန္ဓာရုပ်
ရသာရုံ	ဇိဝှိဝိညာဏ်ဖြင့်လျှက်ရသောအရသာမျိုးစုံ	ရသာရုပ်
ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံ	ကာယဝိညာဏ်ဖြင့်တွေ့ထိရသော အကြမ်း အနုစသော အတွေ့မျိုးစုံ	ပထဝီ,တေဇော, ဝါယော-ဖောဋ္ဌဗ္ဗရုပ်
ဓမ္မာရုံ	မနောဝိညာဏ်ဖြင့်သာသိရသော သိဖွယ်မျိုးစုံ	ပသာဒ၅၊ သုခုမ၁၆၊ စိတ်၈၉၊စေ့၂၊နိဗ္ဗာန်

ဝတ္ထု ၆-ပါးနှင့်	တရားကိုယ်
စက္ခုဝတ္ထု	စက္ခုပသာဒရုပ်
သောတဝတ္ထု	သောတပသာဒရုပ်
ဃာနဝတ္ထု	ဃာနပသာဒရုပ်
ဇိဝှိဝတ္ထု	ဇိဝှိပသာဒရုပ်
ကာယဝတ္ထု	ကာယပသာဒရုပ်
ဟဒယဝတ္ထု	ဟဒယရုပ်

(၂၇)

ရှုပ်ပိုင်း

ရှုပ်၏ သဘောအဓိပ္ပါယ်

ပူခြင်းအားခြင်း-စသော ဆန့်ကျင်ဘက်အကြောင်းများကြောင့် ပြောင်းလဲ ဖောက်ပြန်တတ်သော သဘောကို “ရှုပ်” ဟုခေါ်သည်။ ထိုရှုပ်များမှာ (၂၈)ပါးရှိသည်။

ရှုပ် (၂၈)ပါး

နိဗ္ဗန္တုရှုပ် (၁၈)ပါး

၁။ မဟာဘုတ် (၄)ပါး ။ ။

မဟာဘုတ်လေးပါးမှာ -

- ၁။ ပထဝီ - ခက်မာခြင်း၊ နူးညံ့ခြင်းသဘော။
- ၂။ အာပေါ - ဖွဲ့စည်းခြင်း၊ ယိုစီးခြင်းသဘော။
- ၃။ တေဇော - ပူခြင်း၊ အေးခြင်းသဘော။
- ၄။ ဝါယော - ထောက်ကန်ခြင်း၊ တွန်းတင် လှုပ်ရှားခြင်းသဘော တို့ဖြစ်ကြသည်။

၂။ ပဿာဒရှုပ်ငါးပါး ။ ။

ပဿာဒရှုပ်ငါးပါးမှာ -

- ၁။ စက္ခုပဿာဒ - မျက်စိအကြည်ရှုပ်
- ၂။ သောတပဿာဒ - နားအကြည်ရှုပ်
- ၃။ ယာနုပဿာဒ - နှာခေါင်းအကြည်ရှုပ်
- ၄။ ဇိဝှိပဿာဒ - လျှာအကြည်ရှုပ်
- ၅။ ကာယပဿာဒ - ကိုယ်အကြည်ရှုပ်-တို့ဖြစ်ကြသည်။

၃။ ဂေါစရရှုပ် ၇-ပါး ။ ။

ဂေါစရရှုပ် (၇)ပါးမှာ -

- ၁။ ရူပါရုံ - အဆင်းအရောင်အမျိုးမျိုး
- ၂။ သဒ္ဓါရုံ - အသံအမျိုးမျိုး
- ၃။ ဂန္ဓာရုံ - အနံ့အမျိုးမျိုး
- ၄။ ရသာရုံ - အရသာအမျိုးမျိုး
- ၅, ၆, ၇။ ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံ - အတွေ့အထိအမျိုးမျိုး (ပထဝီ, တေဇော, ဝါယော ၃-ပါး)

(၂၈)

အမှာ ။ ။ ပထဝီ၊ တေဇော၊ ဝါယော ၃-ပါးသည် မဟာဘူတ (၄)ပါးတွင် ပါဝင်ပြီးဖြစ်၍ နိပ္ပန္နရုပ် ၁၈-ပါးကို ရေတွက်ရာ၌ ဂေါရရရုပ် (၇)ပါးဖြစ်နေသော် လည်း အရေအတွက် သင်္ချာ ပိုလွန်၍ မယူရခြင်းဖြစ်သည်။

၄။ ဘာဝရုပ် (၂)ပါး

ဘာဝရုပ် ၂-ပါးမှာ -

(၁) ကုတ္တိဘာဝရုပ် - အမသဘာဝကို ဖြစ်စေသောရုပ်၊

(၂) ပုတ္တာဝရုပ် - အဖိုသဘာဝကို ဖြစ်စေသောရုပ်-တို့ဖြစ်ကြသည်။

၅။ ဟဒယရုပ် (၁)ပါး

(၁) ဟဒယဝတ္ထု - စိတ်၏ မှီရာ နှလုံးအကြည်ရုပ်။

၆။ ဇီဝိတရုပ် (၁)ပါး

(၁) ရုပ်ဇီဝိတိန္ဒြေ - ကံကြောင့်ဖြစ်သောရုပ်တို့ကို အသက်ရှင်အောင် စောင့်ရှောက်ခြင်းသဘော (ရုပ်သက်)။

၇။ အာဟာရရုပ် (၁)ပါး

(၁) ကဗဠိကာရအာဟာရ - စားသောက်ဖွယ်၌ပါသော အနှစ်အစေးဩဇာရုပ်။

ဖော်ပြပါ ရုပ် (၁၈)ပါးတို့ကို ကံ၊ စိတ်၊ ဥတု၊ အာဟာရတို့ကြောင့်ဖြစ်ရသောရုပ်များ ဖြစ်၍ “နိပ္ပန္နရုပ်”ဟုခေါ်သည်။

အနိပ္ပန္နရုပ် (၁၀)ပါး

၁။ ပရိစ္ဆေဒရုပ် (၁)ပါး

(၁) ပရိစ္ဆေဒရုပ် - အာကာသဓာတ် - ရုပ်ကလာပ်တို့ကို ပိုင်းခြားပေးသောရုပ်။

၂။ ဝိညတ်ရုပ် (၂)ပါး

(၁) ကာယဝိညတ် - မိမိ၏ဆန္ဒကို သူတစ်ပါးတို့အား သိစေတတ်သော ကိုယ်အမှုအရာ။

(၂) ဝစီဝိညတ် - မိမိ၏ဆန္ဒကို သူတစ်ပါးတို့အား သိစေတတ်သောနှုတ်အမှုအရာ-တို့ဖြစ်ကြသည်။

၃။ ဝိကာရရုပ် (၅)ပါး

ဝိကာရရုပ် (၅)ပါးမှာ -

(၁) လဟုတာ - ရုပ်တို့၏ ပေါ့ပါးခြင်းသဘော။

(၂) မုဒုတာ - ရုပ်တို့၏ နူးညံ့ခြင်းသဘော။

(၃) ကမ္မညတာ - ရုပ်တို့၏ ကျန်းခံခြင်းသဘော။

(၄, ၅) ဝိညတ်ရုပ် - တို့ဖြစ်ကြသည်။

အမှာ ။ ။ ဝိညတ်ရုပ် (၂)ပါးမှာ- ကာယဝိညတ်၊ ဝစီဝိညတ်အဖြစ်သီးခြားပါပြီးဖြစ်သည်။

၄။ လက္ခဏရုပ် (၄)ပါး

လက္ခဏရုပ် (၄)ပါးမှာ -

(၁) ဥပစယ - ရုပ်တို့၏ အစဖြစ်ခြင်းသဘော။

(၂) သန္တတိ - ရုပ်တို့၏ အစဉ် မပြတ်ခြင်းသဘော။

(၂၉)

- (၃) ဇရတာ - ရုပ်တို့၏ ရင့်ရော်ခြင်းသဘော။
 (၄) အနိစ္စတာ- ရုပ်တို့၏ ပျက်စီးခြင်းသဘော-တို့ဖြစ်ကြသည်။
 ဖော်ပြပါရုပ် ၁၀-ပါးကို “အနိပ္ပန္နရုပ်”ဟု ခေါ်သည်။

နိပ္ပန္နရုပ် (၁၈)ပါး၊ အနိပ္ပန္နရုပ် (၁၀)ပါး၊ ပေါင်း ရုပ် (၂၈)ပါးဖြစ်ကြသည်။ ထိုရုပ် ၂၈-ပါးတွင် မဟာဘူတ ၄-ပါးမှ တပါး ကျန်(၂၄)ပါးသောရုပ်တို့ကို မဟာဘူတ(၄)ပါးကို မှီ၍သာဖြစ်သောကြောင့် “အမှီရုပ် (၂၄ပါးရုပ်)”ဟု ခေါ်သည်။

နိဗ္ဗာန်၏ သဘောအဓိပ္ပါယ်

ဆင်းရဲဒုက္ခအားလုံး၏ အေးငြိမ်းရာဖြစ်သော သဘောတရားကို “နိဗ္ဗာန်”ဟု ခေါ်သည်။ ထိုနိဗ္ဗာန်သည် -

- ၁။ သေခြင်းသဘောမရှိ၊
- ၂။ ဥပါဒ်၊ ဌိ၊ ဘင်-ဟူသော အပိုင်းအခြားကို လွန်ပြီးဖြစ်၏။
- ၃။ ကံ၊ စိတ်၊ ဥတု၊ အဟာရ-ဟူသော အကြောင်းတရားလေးပါးအနက် မည်သည့်အကြောင်း တို့ကမျှ မပြုပြင်အပ်။
- ၄။ မိမိထက်မြတ်သော တရားမရှိ (အမြတ်ဆုံးတရားဖြစ်၏။)
- ၅။ ရောက်သင့်ရောက်ရန် လျော်ကန်သင့်မြတ် ထင်ရှားသော ဓာတ်တစ်မျိုးဖြစ်၏။

ခန္ဓာ (၅)ပါး

ရုပ်၊ နာမ်တရားများကို ဉာဏ်ဖြင့် စုပုံထားခြင်းကို “ခန္ဓာ”ဟု ခေါ်သည်။ ထိုခန္ဓာသည် ရူပက္ခန္ဓာ၊ ဝေဒနာက္ခန္ဓာ၊ သညာက္ခန္ဓာ၊ သင်္ခါရက္ခန္ဓာ၊ ဝိညာဏက္ခန္ဓာ-ဟု ငါးပါးရှိသည်။ ထိုငါးပါးတို့တွင်

- ၁။ ရုပ် (၂၈)ပါးသည် ရူပက္ခန္ဓာမည်၏။
- ၂။ ဝေဒနာစေတသိက်သည် ဝေဒနာက္ခန္ဓာမည်၏။
- ၃။ သညာစေတသိက်သည် သညာက္ခန္ဓာမည်၏။
- ၄။ ဝေဒနာ၊ သညာတို့မှ ကြွင်းကျန်သော စေတသိက် (၅၀)သည် သင်္ခါရက္ခန္ဓာမည်၏။
- ၅။ စိတ်အကျဉ်း (၈၉)ပါး၊ အကျယ် (၁၂၁)ပါးသည် ဝိညာဏက္ခန္ဓာမည်၏။

အာယတန (၁၂)ပါး

စိတ်၊ စေတသိက်တို့၏ ဖြစ်ကြောင်းတရားများကို “အာယတန”ဟု ခေါ်သည်။ ထိုအာယတနသည် စက္ခာယတန၊ သောတာယတန၊ ဃာနာယတန၊ ဇိဝှိယတန၊ ကာယာယတန၊ မနာယတန၊ ရူပါယတန၊ သဒ္ဓါယတန၊ ဂန္ဓာယတန၊ ရသာယတန၊ ဖောဋ္ဌဗ္ဗာယတန၊ ဓမ္မာယတန-ဟု (၁၂)ပါးရှိသည်။

- ၁။ စက္ခုပသာဒရုပ်သည် စက္ခာယတနမည်၏။
- ၂။ သောတပသာဒရုပ်သည် သောတာယတနမည်၏။
- ၃။ ဃာနပသာဒရုပ်သည် ဃာနာယတနမည်၏။
- ၄။ ဇိဝှိပသာဒရုပ်သည် ဇိဝှိယတနမည်၏။

(၃၀)

- ၅။ ကာယပသာဒရုပ်သည် ကာယာယတနမည်၏။
 ၆။ စိတ် (၈၉)ပါးသည် မနာယတနမည်၏။
 ၇။ ရူပါရုံသည် ရူပါယတနမည်၏။
 ၈။ သဒ္ဓါရုံသည် သဒ္ဓါယတနမည်၏။
 ၉။ ဂန္ဓာရုံသည် ဂန္ဓာယတနမည်၏။
 ၁၀။ ရသာရုံသည် ရသာယတနမည်၏။
 ၁၁။ ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံသည် ဖောဋ္ဌဗ္ဗာယတနမည်၏။
 ၁၂။ စေတသိက် (၅၂)ပါး၊ သုခုမရုပ် (၁၆)ပါး၊ နိဗ္ဗာန်သည် ဓမ္မာယတနမည်၏။
 မှတ်ချက် ။ ။ ပသာဒရုပ် (၅)ပါး၊ ဂေါစရရုပ်(၇)ပါးကို “ဩဠာရိကရုပ်”ဟု ခေါ်၍ ကျန်ရုပ်(၁၆)ပါးကို “သုခုမရုပ်”ဟု ခေါ်သည်။

ဓာတ် (၁၈)ပါး

မိမိ၏သဘောကို ဆောင်တတ်သောတရားကို “ဓာတ်”ဟုခေါ်သည်။ ထိုဓာတ်သည် စက္ခုဓာတ်၊ သောတဓာတ်၊ ဃာနဓာတ်၊ ဇိဝှိဓာတ်၊ ကာယဓာတ်၊ ရူပဓာတ်၊ သဒ္ဓဓာတ်၊ ဂန္ဓဓာတ်၊ ရသဓာတ်၊ ဖောဋ္ဌဗ္ဗဓာတ်၊ စက္ခုဝိညာဏဓာတ်၊ သောတဝိညာဏဓာတ်၊ ဃာနဝိညာဏဓာတ်၊ ဇိဝှိဝိညာဏဓာတ်၊ ကာယဝိညာဏဓာတ်၊ မနောဓာတ်၊ မနောဝိညာဏဓာတ်၊ ဓမ္မဓာတ်ဟု (၁၈)ပါးရှိသည်။

- ၁။ စက္ခုပသာဒရုပ်သည် စက္ခုဓာတ်မည်၏။
 ၂။ သောတပသာဒရုပ်သည် သောတဓာတ်မည်၏။
 ၃။ ဃာနပသာဒရုပ်သည် ဃာနဓာတ်မည်၏။
 ၄။ ဇိဝှိပသာဒရုပ်သည် ဇိဝှိဓာတ်မည်၏။
 ၅။ ကာယပသာဒရုပ်သည် ကာယဓာတ်မည်၏။
 ၆။ ရူပါရုံသည် ရူပဓာတ်မည်၏။
 ၇။ သဒ္ဓါရုံသည် သဒ္ဓဓာတ်မည်၏။
 ၈။ ဂန္ဓာရုံသည် ဂန္ဓဓာတ်မည်၏။
 ၉။ ရသာရုံသည် ရသဓာတ်မည်၏။
 ၁၀။ ဖောဋ္ဌဗ္ဗာရုံသည် ဖောဋ္ဌဗ္ဗဓာတ်မည်၏။
 ၁၁။ စက္ခုဝိညာဏ်ဒွေးသည် စက္ခုဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၂။ သောတဝိညာဏ်ဒွေးသည် သောတဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၃။ ဃာနဝိညာဏ်ဒွေးသည် ဃာနဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၄။ ဇိဝှိဝိညာဏ်ဒွေးသည် ဇိဝှိဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၅။ ကာယဝိညာဏ်ဒွေးသည် ကာယဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၆။ ပဉ္စဒ္ဓါရာဝဇ္ဇန်း၊ သမ္ပဋိဋ္ဌိုင်းဒွေးသည် မနောဓာတ်မည်၏။
 ၁၇။ ဒွေးပဉ္စဝိညာဉ် (၁၀)၊ ပဉ္စဒ္ဓါရာဝဇ္ဇန်း၊ သမ္ပဋိဋ္ဌိုင်းဒွေးတို့မှ တစ်ပါးကျန်စိတ် (၇၆)ပါးသည် မနောဝိညာဏဓာတ်မည်၏။
 ၁၈။ စေတသိက် (၅၂)ပါး၊ သုခုမရုပ် (၁၆)ပါး၊ နိဗ္ဗာန်သည် ဓမ္မဓာတ်မည်၏။

(၃၁)

သစ္စာ (၄)ပါး

အမြဲမှန်ကန်သောတရားကို “သစ္စာ”ဟု ခေါ်သည်။ ထိုသစ္စာတရား လေးပါးကို အရိယာသူတော်စင် ပုဂ္ဂိုလ်များသာ သိအပ်သောကြောင့် အရိယသစ္စာ-ဟုလည်း ခေါ်ရပေသည်။ ထိုသစ္စာသည် ဒုက္ခသစ္စာ၊ သမုဒယ-သစ္စာ၊ နိရောဓသစ္စာ၊ မဂ္ဂသစ္စာဟု လေးပါးရှိသည်။

၁။ လောကီစိတ် (၈၁)၊ လောဘကြည်သော စေတသိက် (၅၁)၊ ရုပ် (၂၈)ပါးသည် ဒုက္ခသစ္စာမည်၏။

၂။ လောဘစေတသိက်သည် သမုဒယသစ္စာမည်၏။

၃။ နိဗ္ဗာန်သည် နိရောဓသစ္စာမည်၏။

၄။ မဂ်စိတ်လေးပါး၌ရှိသော မဂ္ဂင်ရှစ်ပါးသည် မဂ္ဂသစ္စာမည်၏။

မှတ်ချက်။ ။ ဤ၌ မဂ္ဂင်ရှစ်ပါးဟူသည်ကား သမ္မာဒိဋ္ဌိ၊ သမ္မာသင်္ကပ္ပ၊ သမ္မာဝါစာ၊ သမ္မာကမ္မန္တ၊ သမ္မာအာဇီဝ၊ သမ္မာဝါယာမ၊ သမ္မာသတိ၊ သမ္မာသမာဓိ-တည်း။

(၃၂)

ဘုံပိုင်း

လောက (၃)ပါး

ပျက်ပျက်နေသော သဘောတရားများကို လောက-ဟု ခေါ်သည်။
ထိုလောကသည် -

၁။ ဩကာသလောက ၂။ သတ္တလောက ၃။ သင်္ခါရလောက-ဟု (၃)ပါးရှိသည်။

(၁) ဩကာသလောက

သတ္တဝါတို့၏ နေရာဘုံဌာနသည် ဩကာသလောက-မည်၏။
ထိုဩကာသလောကသည် -

(၁) ကာမ ၁၁-ဘုံ (၂) ရူပ ၁၆-ဘုံ (၃) အရူပ ၄-ဘုံအားဖြင့် (၃၀)ဘုံရှိပါသည်။

ကာမ (၁၁)ဘုံ-ဟူသည် အပါယ် (၄)ဘုံ၊ ကာမသုဂတိ (၇)ဘုံတို့ဖြစ်ပါသည်။

အပါယ် (၄)ဘုံ

ချမ်းသာကင်းသော ဘုံများကို “အပါယ်ဘုံ”ဟု ခေါ်သည်။ ထိုအပါယ်ဘုံသည် ငရဲဘုံ၊ တိရစ္ဆာန်ဘုံ၊
ပြိတ္တာဘုံ၊ အသုရကာယ်ဘုံဟု (၄)မျိုးရှိသည်။

ငရဲဘုံ

ငရဲဘုံဆိုသည်မှာ - ချမ်းသာဟူ၍ မြူတစ်စေ့မျှ မရှိသော ဘုံဖြစ်သည်။

တိရစ္ဆာန်ဘုံ

တိရစ္ဆာန်ဘုံဆိုသည်မှာ ဘုံသီးခြားမရှိ၊ ၎င်းတို့၏ ခန္ဓာကိုယ်သည်ပင်လျှင် ဘုံဖြစ်သည်။ သို့မဟုတ်
၎င်းတို့၏ စုဝေးနေထိုင်ရာ ဌာနသည် ဘုံဖြစ်သည်။ ဖိလားကန်လန်သွားတတ်သောကြောင့် “တိရစ္ဆာန်”ဟု
ခေါ်သည်။

(၃၃)

ပြိတ္တာဘုံ

ပြိတ္တာဘုံဆိုသည်မှာ သီးခြားကန်သတ် သတ်မှတ်ထားသော အရပ်ဒေသ မရှိ၊ တစ်နည်းအားဖြင့် ၎င်းတို့ ကျင်လည်ကျက်စားရာ တော၊ တောင်၊ သမုဒ္ဒရာ၊ ပင်လယ်ကမ်းခြေစသည့် အရပ်ဒေသများကိုပင် “ပြိတ္တာဘုံ”ဟု ခေါ်သည်။

အသုရကာယ်ဘုံ

အသုရကာယ်ဆိုသည်မှာ ဘုံသီးခြားမရှိ၊ ၎င်းတို့ ကျက်စားရာဒေသများ သည်ပင် “အသုရကာယ် ဘုံ”ဖြစ်သည်။

အသုရကာယ်နှစ်မျိုးမှာ -

- (၁) နတ်အသုရာ
- (၂) ပြိတ္တာမျိုးအသုရာတို့ဖြစ်သည်။

ကာမသုဂတိ ၇-ဘုံ

ကောင်းမှုရှိသူတို့ လာရောက်၍ စည်းစိမ်းချမ်းသာများကို ခံစားရာ ကာမဘုံကို “ကာမသုဂတိဘုံ”ဟု ခေါ်သည်။

- (၁) လူ့ဘုံ - လူတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၂) စာတုမဟာရာဇ်ဘုံ - ဓတရဌ၊ ဝိရူဠက၊ ဝိရူပက္ခ၊ ကုဝေရ-ဟု ဆိုအပ်သောနတ်မင်းကြီးလေးပါးတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၃) တာဝတိံသာဘုံ - မာယလုလင်နှင့် ကုသိုလ်ပြုဖက် ၃၃-ဦးတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၄) ယာမာဘုံ - ဆင်းရဲဒုက္ခမှ ကင်းသော နတ်တို့၏ နေရာဘုံ။
- (၅) တုသိတာဘုံ - မိမိ၏ စည်းစိမ်ကျက်သရေတို့ကို နှစ်သက်တတ်သောနတ်တို့၏ နေရာဘုံ။
- (၆) နိမ္မာနရတီဘုံ - ကိုယ်တိုင်ဖန်ဆင်းထားသော စည်းစိမ်တို့ဖြင့် မွေ့လျော်တတ်သော နတ်တို့၏ နေရာဘုံ။
- (၇) ပရနိမ္မိတဝသဝတ္တိဘုံ - သူများဖန်ဆင်းပေးသော စည်းစိမ်ကို မိမိအလိုဆန္ဒအတိုင်းဖြစ်စေနိုင်သော နတ်တို့၏ နေရာဘုံ။

ဤကာမသုဂတိ (၇)ဘုံတွင် နံပါတ် (၁)လူ့ဘုံမှတစ်ပါး ကျန် (၆)ဘုံကို နတ်တို့၏ နေရာဖြစ်၍ နတ်ပြည် (၆)ထပ်ဟု ခေါ်သည်။

ရူပ (၁၆)ဘုံ

ရူပကုသိုလ်စွာန်ရသူတို့၏ ရောက်ရာဖြစ်သောကြောင့် ရူပဘုံ-ဟု ခေါ်သည်။ ထိုရူပဘုံသည် (၁၆)ဘုံရှိသည်။

ပထမဓမ္မာန် (၃)ဘုံ

- (၁) ဗြဟ္မပါရိသဇ္ဇာဘုံ - မဟာဗြဟ္မာတို့၏ ပရိသတ်ဖြစ်သော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၂) ဗြဟ္မပုရောဟိတာဘုံ - မဟာဗြဟ္မာတို့၏ မှူးကြီးမတ်ရာပုရောဟိတ်ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၃) မဟာဗြဟ္မာဘုံ - ကြီးမြတ်ကုန်သော (မဟာ)ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။

(၃၄)

ဒုတိယဈာန် (၃)ဘုံ

- (၄) ပရိတ္တာဘာဘုံ - ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါနည်းသောဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၅) အပ္ပမာဏာဘာဘုံ - ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါများသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၆) အာဘဿရာဘုံ - ပြိုးပြိုးပြက်ပြက်တလက်လက်ထွက်သည့်ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။

တတိယဈာန် (၃)ဘုံ

- (၇) ပရိတ္တသုဘာဘုံ - နည်းပါးသော်လည်း တခဲနက်တောက်ပသော ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါရှိသည့် ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၈) အပ္ပမာဏသုဘာဘုံ - များပြား၍ တခဲနက်တောက်ပသော ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါရှိသည့် ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၉) သုဘကိဏှာဘုံ - တခဲနက်သော ကိုယ်ရောင်ကိုယ်ဝါတို့ဖြင့် ရောယှက်နေသည့် ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။

စတုတ္ထဈာန် (၄)ဘုံ

- (၁၀) ဝေဟပ္ဖိလ်ဘုံ - ကြီးကျယ်ပြန့်ပြောသည့် အကျိုးရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၁၁) အသညသတ်ဘုံ - သညာ-စသော နာမ်ခန္ဓာမရှိ၊ ရုပ်ခန္ဓာသက်သက်ရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- သုဒ္ဓါဝါသဘုံ - အလွန်စင်ကြယ်သော အနာဂါမ်၊ ရဟန္တာဗြဟ္မာတို့၏ နေရာ သုဒ္ဓါဝါသဘုံ။

သုဒ္ဓါဝါသ (၅)ဘုံ

- (၁၂) အဝိဟာဘုံ - အချိန်အနည်းငယ်မျှပင် မိမိဘုံဌာနကို မစွန့်ခွါသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၁၃) အတပ္ပါဘုံ - တစ်စုံတစ်ခုအကြောင်းကြောင့်မျှ စိတ်ပူပန်မှုမရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၁၄) သုဒဿာဘုံ - အလွန်တင့်တယ်သော အရောင်အဆင်းရှိသောကြောင့် ရှုကြည့်ချင်စရာ အလွန် ကောင်းသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၁၅) သုဒဿီဘုံ - အလွန်စင်ကြယ်သော မျက်စိနှင့် ပြည့်စုံသည်ဖြစ်၍ လွန်ကဲထူးခြားစွာ မြင်စွမ်းနိုင်သော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၁၆) အကနိဌာဘုံ - ရူပဗြဟ္မာအားလုံးထက် စည်းစိမ်အားဖြင့် အကြီးကျယ်ဆုံး အမြင့်မြတ်ဆုံးဖြစ်သော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။

အရူပ (၄)ဘုံ

အရူပကုသိုလ်ဈာန်ရသူတို့ ရောက်ရာဖြစ်သောကြောင့် အရူပဘုံ-ဟု ခေါ်သည်။ ထိုအရူပဘုံသည် -

- (၁) အာကာသာနဉ္စာယတနဘုံ - ရုပ်ခန္ဓာမရှိ၊ အာကာသာနဉ္စာယတနဝိပါက်စိတ်၊ စေတသိက်ဟူသော နာမ်ခန္ဓာလေးပါးသာရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၂) ဝိညာဏဉ္စာယတနဘုံ - ရုပ်ခန္ဓာမရှိ၊ ဝိညာဏဉ္စာယတနဝိပါက်စိတ်၊ စေတသိက်-ဟူသော နာမ်ခန္ဓာ လေးပါးသာရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။

(၃၅)

- (၃) အာကိဉ္ဇညာယတနဘုံ - ရုပ်ခန္ဓာမရှိ၊ အာကိဉ္ဇညာယတနဝိပါက်စိတ်၊ စေတသိက်ဟူသော နာမ်ခန္ဓာလေးပါးသာရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံ။
- (၄) နေဝသညာနာသညာယတနဘုံ - ရုပ်ခန္ဓာမရှိ၊ နေဝသညာနာသညာယတနဝိပါက်စိတ်၊ စေတသိက်ဟူသော နာမ်ခန္ဓာလေးပါးသာရှိသော ဗြဟ္မာတို့၏ နေရာဘုံအားဖြင့် (၄)ဘုံဖြစ်ပါသည်။

ဧကဝေါကာရ၊ စတုဝေါကာရ၊ ပဉ္စဝေါကာရဘုံများ

ဤသို့ ဆိုခဲ့ပြီးသော ဘုံတို့တွင် -

- (၁) အသညသတ်ဘုံသည် ရူပက္ခန္ဓာဟူသော ခန္ဓာတစ်ပါးသာရှိသောကြောင့် ဧကဝေါကာရဘုံမည်၏။
(ဧက - တစ်ပါး + ဝေါကာရ - ခန္ဓာ)
- (၂) အရူပ (၄)ဘုံသည် နာမ်ခန္ဓာလေးပါးသာ ရှိသောကြောင့် စတုဝေါကာရဘုံမည်၏။
(စတု - လေးပါး + ဝေါကာရ - ခန္ဓာ)
- (၃) ကာမ (၁၁)ဘုံ၊ အသညသတ်ကြဉ်သော ရူပ (၁၅)ဘုံအားဖြင့် (၂၆)ဘုံ သည် ခန္ဓာငါးပါးလုံးရှိသောကြောင့် ပဉ္စဝေါကာရဘုံမည်၏။

ဤသို့အားဖြင့် -

- (၁) ကာမ (၁၁)ဘုံ
- (၂) ရူပ (၁၆)ဘုံ
- (၃) အရူပ (၄)ဘုံ စုစုပေါင်း (၃၁)ဘုံကို ဩကာသလောက-ဟု ခေါ်သည်။

သတ္တလောက

လူ၊ နတ်၊ ဗြဟ္မာ၊ ငရဲ၊ တိရစ္ဆာန်၊ ပြိတ္တာ၊ အသုရကာယ်-ဟူသော ပုဂ္ဂိုလ် သတ္တဝါအပေါင်းသည် “သတ္တလောက”မည်၏။

ထိုသတ္တဝါတို့သည် အမျိုးအစားအားဖြင့် -

- (က) ပုထုဇဉ်ပုဂ္ဂိုလ် (၄)မျိုး
- (ခ) အရိယာပုဂ္ဂိုလ် (၈)မျိုးအားဖြင့် (၁၂)မျိုးရှိသည်။

ပုထုဇဉ်ပုဂ္ဂိုလ် (၄)မျိုး

- (၁) ဒုဂ္ဂတိအဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ် - မကောင်းမှုဒုစရိုက်တို့ကို ပြုလုပ်ခဲ့သောကြောင့် ထိုအကုသိုလ်ကံတို့၏ အကျိုးဖြစ်သော အဟိတ်အကုသလဝိပါက် ဥပေက္ခာသန္တိရဏစိတ်ဖြင့် ပဋိသန္ဓေနေသော ပုဂ္ဂိုလ်များ ဖြစ်သည်။ ထိုပုဂ္ဂိုလ်များကား ငရဲ၊ တိရစ္ဆာန်၊ ပြိတ္တာ၊ အသုရကာယ်ဟူသော အပါယ်ဘုံသား သတ္တဝါများတည်း။
- (၂) သုဂတိအဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ် - ကုသိုလ်ပြုစဉ်အခါက ဉာဏ်လည်းမပါ၊ ရှေ့နောက် အကုသိုလ်ခြံရံ၍လည်း ပြုခဲ့သော အညံ့စားကုသိုလ်တို့ကြောင့်ဖြစ်သော အဟိတ်ကုသလဝိပါက် ဥပေက္ခာသန္တိရဏစိတ်ဖြင့် ပဋိသန္ဓေနေသော ပုဂ္ဂိုလ်များဖြစ်သည်။ ထိုပုဂ္ဂိုလ်များကား ဝေမာနိကနတ်ပြိတ္တာ၊ ဘုမ္မစိုး၊ ရုက္ခစိုး၊ ဝမ်းတွင်းကန်း၊ အ၊ ဆွံ၊ အရူး၊ ဥဘတောဗျည်း၊ နပုန်းပဏ္ဍုတ်စသော ပုဂ္ဂိုလ်တို့နှင့် ဇီဝိတနဝကကလာပ်ရုပ်ဖြင့် ပဋိသန္ဓေနေသော အသညသတ်ဗြဟ္မာတို့တည်း။

- (၃) ဒွိဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ် - အမောဟဟူသော ဉာဏ်ပညာမပါဘဲ အလောဘ၊ အဒေါသ-ဟူသော ဟိတ်နှစ်ပါးဖြင့်သာ ပဋိသန္ဓေနေသောပုဂ္ဂိုလ်။
- (၄) တိဟိတ်ပုဂ္ဂိုလ် - အလောဘ၊ အဒေါသ၊ အမောဟ-ဟူသော (ဉာဏ်ပညာပါသော) ဟိတ်သုံးပါးဖြင့် ပဋိသန္ဓေနေသော ပုဂ္ဂိုလ်။ တရားအားထုတ်သည့်အခါ ဈာန်၊ မဂ်၊ ဖိုလ်ရနိုင်လောက်အောင် ဉာဏ်ထက်မြက်သော ပုဂ္ဂိုလ်တို့တည်း။

အရိယာပုဂ္ဂိုလ် (၈)ယောက်

- (၁) သောတာပတ္တိမဂ္ဂဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - သောတာပတ္တိမဂ်ရဆဲပုဂ္ဂိုလ်။
- (၂) သကဒါဂါမိမဂ္ဂဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - သကဒါဂါမိမဂ် ရဆဲပုဂ္ဂိုလ်။
- (၃) အနာဂါမိမဂ္ဂဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - အနာဂါမိမဂ် ရဆဲပုဂ္ဂိုလ်။
- (၄) အရဟတ္တမဂ္ဂဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - အရဟတ္တမဂ် ရဆဲပုဂ္ဂိုလ်။
- (၅) သောတာပတ္တိဖလဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - သောတာပတ္တိဖိုလ် ရပြီးသော (သောတာပန်) ပုဂ္ဂိုလ်။
- (၆) သကဒါဂါမိဖလဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - သကဒါဂါမိဖိုလ်ရပြီးသော (သကဒါဂါမိ) ပုဂ္ဂိုလ်။
- (၇) အနာဂါမိဖလဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - အနာဂါမိဖိုလ်ရပြီးသော (အနာဂါမိ)ပုဂ္ဂိုလ်။
- (၈) အရဟတ္တဖလဌာန်ပုဂ္ဂိုလ် - အရဟတ္တဖိုလ်ရပြီးသော (ရဟန္တာ)ပုဂ္ဂိုလ်။

ပုထုဇဉ်ပုဂ္ဂိုလ် (၄)ယောက်တွင် နောက်ဆုံးဖြစ်သော တိဟိတ်ပုထုဇဉ်ပုဂ္ဂိုလ်နှင့် အရိယာပုဂ္ဂိုလ် (၈)ယောက်အားဖြင့် (၉)ယောက်သောပုဂ္ဂိုလ်တို့ကိုသာ အလောဘ၊ အဒေါသ၊ အမောဟ-ဟူသော ဟိတ်သုံးပါးနှင့် ပဋိသန္ဓေနေသောကြောင့် တိဟိတ် ပုဂ္ဂိုလ်-ဟု ခေါ်သည်။

အရိယာပုဂ္ဂိုလ် (၈)ယောက်တွင်လည်း သေက္ခပုဂ္ဂိုလ်၊ အသေက္ခပုဂ္ဂိုလ်-ဟူ၍ နှစ်မျိုးရှိသည်။

(က) သေက္ခ - သီလ၊ သမာဓိ၊ ပညာ သိက္ခာ ၃-ပါးကို ကျင့်ဆဲဖြစ်သော အရဟတ္တဖလဌာန်ပုဂ္ဂိုလ်မှ တပါး ကျန်အရိယာပုဂ္ဂိုလ် (၇)ယောက်သည် သေက္ခပုဂ္ဂိုလ်ဖြစ်သည်။

(ခ) အသေက္ခ - သီလ၊ သမာဓိ၊ ပညာ သိက္ခာ ၃-သုံးပါးကို ကျင့်ဆဲဖြစ်သော အရဟတ္တဖလဌာန်သည် အသေက္ခပုဂ္ဂိုလ်ဖြစ်သည်။ ဤ ပုဂ္ဂိုလ်ကို “အသေက္ခ”အပြင် “ရဟန္တာ”ဟုလည်း ခေါ်သည်။

ဤသို့အားဖြင့် -

(က) ပုထုဇဉ် (၄)ယောက်

(ခ) အရိယာ (၈)ယောက်အားဖြင့် (၁၂)ယောက်သော ပုဂ္ဂိုလ်များကို သတ္တလောက-ဟု ခေါ်သည်။

(၃) သင်္ခါရလောက

ခဏခဏပျက်တတ်၊ အပြီးတိုင် ပျက်တတ်သော သဘောရှိသည်ဖြစ်၍ ဘုံသုံးပါး၌ ဖြစ်သော (တေဘူမက)ရုပ်၊ နာမ်တရားတို့သည် သင်္ခါရလောကမည်၏။

.....